

DE CIVILI

TATE MORVM PVERILIVM

per DE. Erasmum Roterodamum

libellus, ab autore recognitus,

& nouis Scholijs illustratus,

per Gisbertum Longo

lium.

Vltra traiectionum.

L I P S I Æ.

EXCVDEBAT NICOLAVS FABER.

to be translated

GISBERTVS LONGOLIVS

Iusto & Christophoro fraterculis, S.

V M ego uobis morem gerens fratres suauissimi, & uestris praeibibus (quae plurimum sane apud me possunt) plus aequo indulgens, & ὁλίον quaecumq; in libellum de Ciuitate morū paro, uidetis quantum nominis mei periculum faciam, quāmq; copiosam calumniandi pleriq; materiā obijciam. Quid enim dicturi sunt, ubi cognouerint intempestiuam meā audaciā, in arenam istam descendisse, quae nisi a uersatissimis in omni autorum genere magistris occupari soleat. Quam putatis naso suspendent, quum adolescentulum me nondum uiginti annos natum in hoc scribendi genere stylum exercere ausum fuisse, qd' maturrimae aetatis iudicijq; uiris solū relinquitur, uiderint, Nō dubium quin mox ex omnib; theatris, cōsentiētibus manibus explodari. Stat tñ haecenus firme apud me sententia, oīm amulorum συγίματα infraeto animo ferre, modo aliquis ex hoc libello usus ad uos perueniat. Vos itaq; lubenti animo operam hanc breuib; his horis & uobis impensam suscipite. Et omnib; in hoc libello praescriptis animū formantes, ciuile cū cuiusuis ordinis hominib; conuersandi cōsuetudinem ā teneris imbibite. Dispere am si quid unquam honestius, aut amabilius studueritis.

Valete Colonia ANNO. XXX.

DES.

DES. ERAS

MVS ROTERODAMVS GE-

nerofo cum primis & optimæ fpei puero

HENRICO à BVRGVNDIA

ADOLPHI Principis VE-

RIANI filio.

S. P. D.

I TER MAXIMUM
illum Paulum non piguit
omnia fieri omnibus, quo
prodesse posset omnibus,
quâto minus ego grauari
debeo iuuandę iuuentutis
amore subinde repuerasce
re. Itaq; quemadmodũ pridem AD MAXI-
MILIANI à Burgundia fratris tui primã a-
dolescentiam memet accõmodaui, cũ adoles-
centulorũ forino linguam, ita nũc HENRI-
CE suauissime me ad tuã attempero pueriti-
am de pueroꝝ moribus precepturus, non qđ
tu hisce p̄scriptis magnopere egeas, primũ ab
incunabilis inter aulicos educat9, mox nat9
Ioannem Crucium tam insignem formandę
rudis etatis artificem, aut qđ omnia quę prę-
scribemus ad te p̄tineãt & ē principib9 & prin-

A 2. cipatũ

DE CIVILITATE

ciptui natū, sed vt libentius hęc ediscāt omnes pueri, qđ amplissimæ fortunæ, summęq; spei puero dicata sint. Nec em̃ mediocre calcar addet vniuersę publi, si cōspexerint Heroū liberos ā primis statim annis dicari studijs, & in eodem cum ipsis stadio currere.

S C H O L I A.

**Civilitas
morum.**

Ethicus est totus libellus de puerorū ingeniorum moribus, virtutis incunabula, atq; rudimenta docens, τὸ πρῆπον quod ab honesto (Cicerone teste) nō separatur, in omnibus actionibus seruandum præcipit. Est autem uel prima virtutis & honestatis pars, tenere præcepta de moribus. Porro cū & rustici et infœliciter educati, suos habeāt mores, civilis uitæ consuetudo hic discenda proponitur, morumq; ciuilitas uocari potest, quæ sic appellata ē, quia ciues, hoc est, qui ciuitates habitant, ad humanitatē plerūq; & communem uiuendi cum honestate rationē rusticis exercitatiores sunt. Vnde tam apud Græcos quā Latinos ἀπὸ τῆς ἀστυχείας πόλις, id est, ab urbs & ciuitas, ἀστικός καὶ πολιτικός, hoc est urbanus & civilis dicta sunt. Extant passim exempla apud autores, quibus urbanorum ingenia nobis patefiunt. Eupolis uirum polipum, hoc est, ad omnem uitæ rationem accommodatum, πολίτην uocat.

Ανὴρ πολίτης πολύπους ἐς τὸν τρεῖς ὅρους
Id est, uir civilis qui moribus est polypus. Et quia astutiores

tiores sunt propter uaria hominum, quibus cum conuersantur ingenia, & negotiorum contagia, iactatur ille senarius apud Suidam.

ὅθεν φρονέει δίκαιον ἀσυνὸς ἀνὴρ

Id est, Nil cogitat equi urbanus uir Rursus q in agris degunt ob ruditatē male audiunt, Vnde illud uulgare, nec multum á proverbio disfidēs, ὅθεν μὲν δὲ ἀγροῦ λαίλας, id est, nihil ex agro loqueris, hoc est, sordidū aut uulgare. Ergo ciuilitas morū á ciuibus dicta est. Si ter Ter maximū. Huius numeri adiectione, & Græci & Latini uehementer significationē dictionis augment, τρις μέγας, Id est, ter maximus, uide Prouer. Chiliad. Ter. Omnia fieri omnibus) Argumentum est á maiori. Atq; hic locus omnibus indoctorum æmulorum calumnijs (de quibus paulo post plura dicemus) iter præcludit. Subinde repuerascere.) Repuerascunt senes, quū scere, turpiter atq; indecore ad puerilia studia se deijciunt, atq; in his immodice occupantur, ueluti si philosophus disputet, cur A, Primum locum in ordine literarū habeat. Theologus ex numero Epistolarū diui Pauli ministerium aliquod uenetur, sicq; in alijs. Sed senes qui βουλὴν καὶ μύθοισι τὸ ὕψος γέρας ὅτι γρόντον, ut apud Homerum Nestor, iuuentuti consulere student, nobis repuerascere uidebuntur. Nullus opinor tā frigidi cerebri erit, nisi planē σκαοτέρη μονάχη sit, qui id cōfiteri ausit. Fuere tamē quorū ineptam & loquacem temeritatē hic præterire nō possam, quibus

DE CIVILITATE

incomparabilis hic puerorum thesaurus quū primum
 editus esset, ansam calumniandi autorem dedit. Deum
 immortalem quo supercilio Erasmus Grammaticum
 (nam Erasmus Theologum dicere, apud eos, uerecun-
 dum est, & capitulari censura dignam) pro consuetu-
 dine sua damnarunt iam apud oēs, inquit, euulga-
 tum est, quod hactenus in homine latuit, ô intempesti-
 uam stultitiā, iam senex se ad pueros erudiendos demū
 sit, nunc quasi Dionisius alter Corinthi omnibus illu-
 dendum se proposuit. Hæc atq; alia ὀμφακότερα cre-
 pitabant ueteres isti. Liberet autem si liceret è sophis
 his quærere, quodnam esset senum officium, putent, an
 potare in multam noctem, amicam emere, κυβεύειν
 πᾶσι, an iuuentutem formare, amicos & Rempubli-
 cam cōsilio prudentiaq; iuuare? Crassi mediūfidius iu-
 dices, ut ab omnibus bonis artibus, ita ab hūanitate et
 communi uita alienissimū, quos utinam senes repuera-
 scere, et pueros resenescere uiderem. Sed bonos istos
 patres scapharum supplicio ter dignos á te commen-
 demus, ne quispiam eos delirio detentos putet. Adole-
 scentulorum formo linguā.) Factum hoc in Dialogo
 longe eruditissimo, de recto Latini Græciq; sermonis
 pronuntiatione. Est autem elegātis usus in hoc sensu
 formare, p̄ instituere, Græcāq; imitatio, Δίον κατα-
 σχηματίζας τὴν παλαιάν γλῶσσαν πολλοῖς
 καὶ ἀγαθοῖς παιδείας ἔδανε. Id est, Dion for-
 mans puerorū linguam multis & bonis artibus, obiit.
 Quintilia

Formare.

MORVM PVERILIVM.

Quintilianus, Ab illis quoq; iam formandam quàm optimis institutis mentem infantium iudicat. Virgilius quoq; de Bobus.

Tu quos ad studium, atq; usum formabis agrestem
Iam vitulos hortare.

Primum inter aulicos educatus.) Duo præcipua quæ ad felicitatem eruditionis & probitatis momentū maximum sunt enumerat, primum educationis curā, quæ in nobilibus et ditioribus diligētissima esse solet, deinde doctum nancisci pædagogū. His enim duobus cōtempnis quis ignorat omnes artes superioribus seculis descivisse à uetere gloria, non inopia hominū, sed desidia iuuentutis & negligentia parentū, ad de his inscitia præcipientū & obliuionem moris antiqui. Quæ mala iam Veterum multos annos orbē nostrum occupauere, emendatur tū circa edunū paulatim, rediturāq; breui speramus maiorū cura cationem, educādos formādosq; liberos seueritatem atq; discipli cura. nam, Docte sane Plutar. ὅτι πρὸς παιδῶν ἀρετῇ hac de re differit, ut apud Tacitū Messala, cuius quædam huc transcribere nō inutile lectoribus fore duxi, non quod hic omnia infarcire uelim, sed quod omnibus notissima, quæ de ueterum disciplina & educatiōe dicuntur esse cupiā. Est autē locus ē dialogo de Oratore. Iampridem suus cuiq; filius ex casta parente natus non in cella emptæ nutricis, sed gremio ac sinu matris educabatur, cuius præcipua laus erat tueri domum & inferuire liberis. Eligebatur aut aliqua maior natu pro

A 4

pinqua

DE CIVILITATE

pinqua, cuius probitatis spectatisq; moribus omnis cuiusdā familiae soboles cōmitteretur, coram qua neq; dicere fas erat quod turpe dictu, neq; facere quod in honestū factu uideretur. Ac nō studia moresq; sed remissiones etiam, lususq; puerorum sanctitate quadam ac uerecundia temperabat. Sic Corneliam Grachorū, sic Aureliam Caesaris, sic Actiam Augusti matrem praefuisse educationibus, ac produxisse principes liberos accepimus. Quae disciplina ac seueritas eo pertinebat, ut sincera ac integra & in nullis prauitatibus detorta cuiuscuq; natura toto statim pectore arripere artes honestas, & siue ad rem militarem, siue ad iuris scientiam, siue ad eloquentiae studiū inclinasset, id solū ageret, id uniuersum hauriret. Et paulo post, Ergo apud maiores nostros iuuenis ille, qui foro & eloquentiae parabatur, imbutus iam domestica disciplina, refertus honestis studijs, deducebatur a patre, uel a propinquis ad eum Oratorem, qui principem locū in ciuitate tenebat, hunc sectari, hunc persequi, huius omnibus dictionibus interesse, utq; sic dixerim pugnare in praelio disceret, magnus ex hoc usus, multum constantiae, plurimū iudicij iuuenibus statim contingebat, in media luce studentibus, atq; inter ipsa discrimina, ubi nemo impune stulte aliquid, aut contrarie dicit, quod & iudex respuat & aduersarius exprobret, ipsi deniq; aduocati aspirentur. Haec tenus Tacitus. Ab incunabulis.) Adagium est explicatur in Chiliadibus. Calcar addet.) Translatio est ab

MORVM PVERILIVM.

est ab Equo calcaribus instigato. Nec enim medioere.)
Hoc est alterum illud contentionis genus quod tantu
pere commendatur ab Hesiodo uate.

Εἰς ἑτορομ ὅς τις πῖδ' ὦμ' ἐργοιο χατίζωμ
 πλῆστοι μὲς πωυδ' ἔ' μὲν ἀρόμμενα καὶ φυτεύωμ
 οἰκόμ τ' εὖ θέσσαι ζήλοι δ' ἔτε γείτονα γείτωμ
 εἰς ἀφενομ πωυδ' ὄντ' ἀγαθὴ ἂν ἔρις ἦσ' ἐ βροτοῖσι.

Quæ sic possunt ad uerbum reddi.

Si quis egens operis ditem sudore madentem
Vicinum aspiciens, & arantem, aruūq; serentem
Quiq; domum instauret, sequitur fœlicia facta
Vicini uicinus, & hæc contentio frugi est.

Munus autem formandi pueritiam multis
 constat partibus, quarū sicuti prima, ita præ-
 cipua est ut tenellus animus imbibat pietatis
 seminaria, proxima ut liberales disciplinas &
 amet, & perdiscat. Tertia ē, ut ad vitę officia
 instruatur. Quarta est, ut à primis statim æui
 rudimentis ciuilitati morū assuescat. Hęc po-
 stemam nunc mihi proprie sumpsi. Nam de
 superioribus quā alij cōplures, tum nos quo-
 q; permulta conscripsimus. Quāquam autem
 extremū illud corporis decorū ab animo bñ
 cōposito pficiscitur, tamē incuria præceptorū
 nōnunquam fieri videm⁹, ut hęc interim gra-
 tiā in p̄bis & eruditis hominib⁹ desiderem⁹.
 Nec inficior hęc esse crassissimā Philosophiæ

A 5

partem,

DE CIVILITATE.

partē, sed ea, vt sunt hodie mortaliū iudicia plurimū conducit & ad cociliandā beneuolentiā & præclaras illas animi dotes oculis hominū cōmendandas. Decet autem vt homo totus sit cōpositus animo, corpore, gestibus ac vestitu, sed in primis pueros decet om̃is modestia, & in his p̃cipue nobiles. Pro nobilib9 autem habendi sunt oēs, qui studijs liberalibus excolūt animū. Pingāt alij in clypeis suis Leones, Aquilas, Tauros, & Leopardos, plus habent verē nobilitatis, qui p̃ insignib9 suis tot possunt imagines depingere, quot perdidicerūt artes liberales.

SCHOLIA.

Munus autem.) Hactenus procenium, nunc ipsam rem aggreditur. Imbibat pietatis seminaria.) Hic instituendi mos qui religionē spectat uetustissimus. Monuit hoc quisquis Auctor est gnomici illius carminis, qd' Pythagoræ nomine circumfertur. Et Empedocles cū auctoribus Physicis traderet, deorū religionem primum cōmendatum esse uoluit, auctore Plutarcho, sic enim incipit carmen, πρῶτον θήσμεθ' αὐτῷ. Quanquam autem externum.) Videas quosdam optimæ indolis & sic satis bonis artibus instructos adolescentes, quorū si mores & suauem illam cū hominibus conuersandi rationem examines, in medijs agris enutritos iurabis, uel qd' Præceptoribus hæc disciplina morum contemnatur, uel quia ipsi (quales non paucos nouimus) immodestis
simi

MORVM PVERILIVM.

ἴμι ἔ' ἀγχοϊκότατοι sint. Notum est Leonide Alexandri Præceptoris ex Quintiliano uitium. Recte ergo Græci præceperunt in sententijs.

γραμματα μαθὼν δ' ἔ' ἢ μαθόντα νῦν ἔ' χ' ἔ' Id est Oportet adsint literæ ἔ' prudentia.

Ὡς οὐδ' ἔ' ἢ μάθησις ἄ' μ' ἢ νοῦς πάρι.

Vt nil scientia est prudentia sine.

Extat inter Epistolas Budæi una, ad Draconē filium, qua docet, quā utilis sit morum literarūq; cōiunctio. Pro nobilibus autē habendi.) Cæco uulgi iudicio omnis diues nobilis est, hacq; una ratione censetur nobilitas, si uideant Thrasonem, Chlamydem militarem, frequētem adulatorum ἔ' canum turbam, atq; id genus alia, nobilitas.

quæ in Nigrino, generoso illi ex sacculo obijcit Lucianus. Melius Homerus, qui in animo nobilitatē esse docuit. Nō n. (ut Plutarchus ait) ea quæ ad corpus et fortunā referuntur, admodū magni studio digna æstimari iudicauit. Siquidem cum magnate mutuo se salutantes ἔ' appellantes introducit, nō diuites, non pulchros, nō splendide æstitos, non aurea torque spectabiles se compellare facit, sed hæc egregia appellatione utuntur.

Διόρυες Λαερτιάδῃ πολυμήχαν' ὁδὸς εὖ Id est,

Nate Iouis Laertiade multiscie Ulysses. Et,

Ἐκτὼς ἢ ἐ' πριάμοιο δ' ἢ μήτιν ἄ' τάλαντε

Heus Hector Priami, par consilium dare diuis.

Optime sensit Menander, qui nobilitatem cum prudentia coniunctam foelicissimam indicauit, citatur eius senarius

DE CIVILITATE

narius á Plutarcho de auditione Poetica.

Μακάριος ὅστις οὐσίαν καὶ νόον ἔχει. Id est,

Fœlix abundans æris & prudentiæ.

Cuperes itaq; omnes illos qui nobilitate et diuitijs (his nanq; ut basi nititur nobilitas) se ubiq; iactant, uirtutis autem oſores maximi sunt, illud Callimachi continenter in memoria habere.

Οὐκ ἀρετὴ ἄνδρ' ὅλβος ὡδ' ἄνδρ' ἀέξεαι hoc est

Haud claros facient homines uirtutibus absq;

Diuitiæ.

**nobilitum
signia.**

Pingant alij in clypeis.) Vetusſiſſimū hoc nobilitatis indicium est, ut paſſim uidere licet apud Poetas, atq; á dijs ipsis proſectū, Pallas quo in bello formidabilior eſſet, Gorgonis ſerpentigerum caput pro ſcutō circū ferebat. Bachi galea boum cornibus inſignita erat. Mars & Hercules leonis exuuias induebant, Iouem Cygni caput cū collo ornabat, quæ ſucceſſoribus per manus tradita, nobilitatis, & quod ab Heroibus nati eſſent, ſpecimen dabant.

Vt ergo bene cōpoſitus pueri anim⁹ vndiq; reluceat, relucet autē potisſimū in vultu, ſint oculi placidi, verecundi, cōpoſiti, non torui, qđ eſt truculentie, nō improbi quod eſt impu dētie, nō vagi ac volubiles, qđ eſt inſanie, nō limi quod eſt ſuſpicioſorum & inſidias molie- tiū, nec immodice diducti, quod eſt ſtolidorū nec ſubinde conniūctibus genis ac palpebris quod

MORVM PVERILIVM.

quod est inconstantium, nec stupentes, quod est attonitorum, id quod est in Socrate notatum, nec nimium acres, quod est iracundiae signum, non innuentes ac loquaces, quod est impudicitiae signum, sed animum sedatum ac reuerenter amicū prae se ferentes. Nec enim temere dictum est à priscis sapiētibus, animi sedem esse in oculis. Picturę quidē veteres nobis loquuntur, olim singularis cuiusdam modestiē fuisse, semiclusis oculis obtueri, quēadmodū apud Hispanos quosdā semipetos intueri blādum haberi videtur & amicū. Itidem ex picturis discimus olim cōtractis strictisque labijs esse, probitatis fuisse argumētū. Sed quod suapte natura decorum est, apud oēs decorū habebitur. Quanquam in his quoque decet interdum nos fieri polypos, & ad regionis morē nosmet attemperare iam sunt quidā oculorū habitus, quos alijs alios addit natura, qui nō cadūt sub nostras praeceptiones, nisi quod incōpositi gestus nō raro viciant, non solum oculorū, verumetiam totius corporis habitū ac formā, Cōtra compositi, quod natura decorū est reddunt decentius, quod vitiosum ē, si nō tollūt, certe tegunt, minuūtque. Indecorum est clauso oculorum altero, quēquam obtueri. Quid em̄ hoc aliud est, quam seipsum eluscare? Eum gestum thynnīs ac fabris relinquamus, SCHO-

DE CIVILITATE

SCHOLIA.

Relucet autem potissimum.) Tametsi M. Tullius. uultum saepe fallere, & Satyrographus fronti nō esse fidendum. Martialis quoq; Nolite fronti credere, quia eam nemo non fingere potest, scripserint, optimū tamen & uerissimū animi testem & indicium esse, Bian-
tulus ani
index. tis hoc monere poterat, qui semper uultū hominis inspicendum praecepit. Nec aliunde etiam Pythagoras ingenium auditorum explorare consuevit, ut auctor est Gellius lib. I. capite 9. sic enim ait. Iam a principio adolescētes, qui sese ad discendum obtulerant ἐμφυσιο γυναικὶ. Id uerbū significat mores naturasq; hominū coniectatiōe quadam, de oris uultusq; ingenio, deq; totius corporis filo, atq; habitu sciscitari. Ipse etiam Cicero in oratione contra Pisonem. Oculi, inquit, supercilia, frons, uultus deniq; totus, qui sermo quidam tacitus mentis est, hic in fraudem homines impulit. Et Fabius sic de uultu sentit. Dominatur autē maxime uultus, hoc pendent homines, hunc intuentur, hunc spectant etiam antequam dicamus. Hic ē saepe pro omnibus uerbis. Adde quod Comicus uultum hominis fingere scemini oculi lus dicit. Non limis.) Sic Chærea Terentianus uim uirgini inferens. Interea somnus uirginem opprimit, ego limis aspecto, Satime explorata sint, uideo esse pessulū ostio obdo, & cetera. Quo loco Donatus docet, limis tueri esse dissimulantū se uidere qd uidet. Et pastor apud Virgilium, dum insidias timet, transuersa tuctur

MORVM PVERILIVM.

tuctur hircus. Gestus is etiā amantium est apud Theophrastum, ὁμοσι λοξὰ βλέποισα, de Meretricula.

Nec conniuentibus genis.) Aristoteles libro de animalibus Conniuentibus autem est, Homines qui conniuent properantius, tes.

plerunq; incōstantiores esse, rursus qui rigidius, impudentiores. Nec stupentes) Græci cōniwere σκαρδα= stupentes:

μυκτῆρ σκαρδαμυτῆρ dicunt, σκαρδαμυκτους qui nihil conniuent (Gellius incōniuentes transtulit)

sed quasi affixis in rem quā aspiciunt oculis stupidi persistunt. Id in Socrate notatū.) Autor est Socrates

Gellius lib. 2. capite 1. Stare inquit, solitus Socrates dicitur pertinaci statu perditus atq; pernox, à summo

lucis ortu ad solem alterum orientem inconniuens, immobilis iisdem in uestigijs, & ore atq; oculis eundem

in locum directis cogitabundus, tanquam quodam secessu mentis facto à corpore.

Nec nimium acres.) Acres dici puto, quos in iratis flagrantibus & ardentes uocant, quales irati Agamemnonis Iliad. 4. Acres oculi.

Μένε & δὲ μέγα φρένες ἀμφιμέλαιναι

πῖμπλαντ' ὅσας δὲ οἱ πυρὶ λαμπετόωντι ἔϊκτω,

Irascentium siquidem flagrant & emicant oculi, multus ore toto rubor, & æstuans ab imis præcordijs sanguis. Quod Ovidius apertius significauit in Arte.

Iratorum oculi.

Ora tument ira, nigrescunt sanguine uenæ,

Lumina Gorgoneo sæuius angue micant.

Miror autem cur Horus Appollonius lib. 2. Hieroglyphicōn

DE CIVILITATE

phicōn hominem acribus oculis impudentem uocat
quē Aegypti per ranam significant, οὐτὸς γὰρ in-
quit, αἷμα οὐκ ἔχει ἐκ μὴ ὅρ μόνοις τοῖς ὀφθαλ-
μοῖς τοὺς δ' ἐκ τοῦ αἵματος ἔχοντας ἀναδίδει καλῶ-
σιρ διὸ καὶ ὁ ποιητὴς οἰνοβαρεὺς κυωὸς ὄμματ'
ἔχωρ κραιδίλω δ' ἐλάφοιο. Hæc enim sanguinem nō
habet, præterquam in oculis solis, quibus uero sanguis
illic est, impudētes uocant, unde & Poeta. Ebrie, canis
oculos habens, cor uero cerui. Nec innuentes ac loqua-

Loquaces, ces.) Loquaces nisi falsus sum Gellius ludibundos uo-
oculi. cat. Nam cum uocem eius infra ætam capillumq; arte
compositum, et oculos ludibundos, atq; illecebres uolu-

ptatis plenos uideret, & cætera, Nec enim temere di-
ctū est.) Testis est Plinius lib. .ii. Capite 37. Oculos
unicolores nulli, cū candore omnibus mediусculo diffe-
rentes. Neq; ulla ex parte maiora indicia animi cūctis
animalibus, sed maxime homini, id est moderationis,
clementiæ, misericordiæ, odij, amoris, tristitiæ, letitiæ.

Animus in Contuitu quoq; multiformes, truces, torui, flagrantēs,
oculis. graues, transuersi, limi, summissi, blandi. Profecto in
oculis animus inhabitat. Similiter Fabius lib. .ii. Cap. 3.

Sed in ipso uultu plurimum ualēt oculi, per quos maxi-
me animus emanat, etc. Quēadmodū apud Hispanos.)
eti. Gaudent Hispani multū paruis oculis, præcipue Lusitani,
hinc quādo supercilia arctius & inæqualiter pre-
munt petorū persimiles sunt, Dicuntur autem peti (ut
inquit Aulon) quorū oculi huc atq; illuc uelociter uer-
tuntur

MORVM PVERILIVM.

tuntur. Porphyrius petos appellandos censet, qui oculis parum sunt declinatis. Alij pectorum oculos tremulos esse uolunt, Alij alterum altero minorem. Hinc semper peti, qui cum quadam uenustate, oculos leniter declinando contorquent, uitium quidem sed non inamabile. Talibus namq; oculis Venerē & sculptam & pictā fuisse aiūt, unde etiā in priapeis peta appellatur, Fieri polypos) Vide Chiliades, polypi, & polypi mentem obtine. Iam sunt quidam oculorum habitus.) Alijs namq; grandiores, alijs paruos, alijs mediocres, alijs nimium prominentes, alijs conditos, modice sitos alijs natura adfinxit. Thynnīs relinquamus.) Thynni pisces uelocissimi nomen habent $\pi\alpha\sigma\alpha\tau\epsilon\tau\alpha\theta\upsilon\epsilon\iota\pi$, quod est cum impetu ferri, de his Plinius lib. 9. Capite 15. Thynni dextra ripa intrant, exeunt laeua. Id accidere existimatur, quia dextro oculo plus cernunt, utroq; hebetenatura. Volaterranus ex Athenaeo scribit Aeschylum & Aristotelem Thynno unum tantūmodo oculum tribuere. Plura lege apud Erasmus in Adagio, Thynni more. Ac fabris.) Fabri, omnesq; alijs $\chi\epsilon\gamma\sigma\tau\acute{\epsilon}\chi\upsilon\alpha\iota$ cum rei alicuius rectitudinem metiuntur, alterum oculum claudunt, ne uagantibus ambobus, rectitudo conturbetur. Huc respexit Persius Satyra prima.

Scit tendere uersum.

Non secus, ac si oculo rubricam dirigat uno.

Huc faciunt Proble. 2. et 3. sectio 31. apud Aristotelem uno oculo exquisitius cernatur.

B

Sint

DE CIVILITATE.

Sint exporrecta supercilia, non adducta, quod est toruitatis, nō sublata in altum, quod est arrogantiae, non in oculos depressa, quod est male cogitantium.

SCHOLIA.

Sint exporrecta supercilia.) Non arbitror ab hoc alienam Aristotelis lib. 1. cap. 9. de animalibus, de supercilio sententiam. Supercilia rectius porrecta molliciem animi, secundum nares inflexa austeritatem non sine acerbitate, secundum uero tempora, dissimulato-rem animi & derisorem, & omnino demissa inuiden-tem significant. Non sublata.) Pl. lib. 2. cap. 36. in supercilijs fastus superbiaeq; conceptaculū inesse testa-
tur, plura in Chiliad. Attollere supercilium.

Frons item hilaris & explanata mentem si-
bi bene consciam, & ingenium liberale prese-
ferens, non in rugas contracta, quod est senij,
nō mobilis, quod erinaciorū, nō torua, quod
est taurorum,

SCHOLIA.

Frons item hilaris.) Nobilis est sententia ueterum so-
phorum, quam Maudarensis Philosophus refert, libe-
rum scilicet hominem, et qui magnificus censi cupit
debere si queat in primori fronte animum gestare. Et
explanata.) Hilaritatis signum est frons exporrecta,

contracta ut tristitiae contracta. Iuuenal.

ons.

Scire uelim quare totiens mihi Ne uole tristis
Occurras fronte contracta.

Amphis

MORVM PVERILIVM.

Amphis quoq; Comicus apud Laertium.

ὥς οὐδ' ἐμ οἶδ' α πλὴν σκυθῶ παῖδα μόνον
 ὅσων κοχλίας σέμν' ἐπεκὼς τὰς ὀφρύς
 Id est, Vt nihil aliud nosti, quam tristem esse solum, In
 star cochleæ cogitabundus contracta fronte. Aristophanes in Lysistrata. τοξοποιῶν τὰς ὀφρύς dixit,
 Metaphora sumpta ab arcubus, quos cum intendimus incuruamus & quasi corrugamus, μή σκυθώπαξ ὦ
 τέκνον οὐ γὰρ τρέπαι σοι τοξοποιῶν τὰς ὀφρύς.

Ne sis tristis nate, Indecorum tibi est corrugare frontem. Quod est senij.) Hinc á Poetis senectus rugosa appellatur. Non mobilis quod est.) Erimacius á Græcis
 ἐχίν' appellatur, hic inter oīa animalia solus frontem mobilem habet uallatus undiq; spinosis aculeis est Plmi. huius animalis calliditatem in uenando cibo mirabilem prodit, etenim uolutatus supra poma iacenta spinis affixa, unum non amplius tenens portat in cauernas arborum. Idem testatur Epigramma illud incerti Autoris.

Κῶμαλλ' τὸν ἐχίνον ἰδὼν ὡς νῶτε φέροντα
 Πάγας ἀπέκτανεν ὅθ' ὡς ὠλοπείδ' α

Rusticus intuitus dorso uestire racemos

Mox prope torcular cedit Erimacium.

Est & piscis marinus hoc nomine. Quod est Tauro-
 rum.) Magni nominis Grammatici taurum a toruitate frontis dictum uolunt, sed reclamatione ταῦς Græ-
 α μοχ, melius qui á tauro toruitatem & toruum de-

DE CIVILITATE

clinant, sed hoc, οὐδὲν πρὸς δυνάμειν.

A naribus absit mucoris purulētia quod est sordidorū, Id quoq; vitium Socrati Philoso-
pho datū est probro. Pileo aut veste emungi
rusticanum est, brachio cubitoue falsamētari-
orum, nec multo ciuilius id manu fieri, si mox
pituitā vesti illinas. Stropholis excipere na-
rium recrementa decorū, idque paul^o et a-
uerso corpore, si qui adsint honoratiores. Si
quid in solum deiectum est emūcio duob; di-
gitis naso, mox pede proterendum est. Indeco-
rum est subinde cū sonitu spirare naribus, bia-
lis id indicium est. Turpius etiam ducere ron-
chos, qđ est furiosorū si modo fiat vsu. Nam
spiritosi qui laborant Orthopnoea, danda est
venia. Ridiculū naribus vocē emittere¹, nam
id cornicinum est & Elephantorū. Crispare
nasum, irrisorum est & fannionū. Si alijs prae-
sentibus incidat sternutatio, ciuile est corpus
auertere. Mox vbi se remiserit impet9, signare
os crucis imagine, deinde sublato pileo resalu-
tatis qui vel salutarūt, vel salutare debuerāt,
nam sternutatio quemadmodū oscitatio sen-
sum auriū prorsus aufert, precari veniā aut
agere gratias. Alterū in sternutamento salu-
tare religiosum, & si plures adsint natu maio-
res qui salutant virum aut foeminā honorabi-
lem

MORVM PVERILIVM.

sem, pueri est aperire caput. Porro vocis tinnitum studio intendere, aut data opera sternutamentum iterare, nimirum ad virium ostentationem, nugonū est. Reprimere sonitum quem natura fert, ineptorū est, qui plus tribuunt ciuilitati quā saluti.

SCHOLIA.

Socrati datum est probro.) Traſymachus apud Platonem libro de republica primo, Socrati stuporem obijciens, optat illi nutrice, quæ nares illius extergat

ὅτι σε ἔφη κορυζῶντα πῆριος ἦν καὶ οὐκ ἀπορμήτης

δεόμηνος αὐτῆς Quia te, inquit, muco oppletum

non animaduertit, nec emungit cum tamen ea indigeas.

Verum hoc uitij non à natura erat, sed maxima si

bi patientia conciliauerat, ut qui in acutissimo gela,

et pruinâ glacieq; albicante, nudis pedibus, aperto ca

pitate, et quotidiano uestitui nihil accedente glaciem

premeret. Quod illi et ab Aristophane obijcitur in

nubibus. Καννυπόδιτ καὶ πολλὰ ἀνέχεσθαι Id est,

Et discalciatus mala multa tolerat. Salsamentariorū.)

In Chiliadibus Erasmus prouerbium Cubito se emun-

gere, à salsamentarijs ductum docet, quibus mos est na-

tarij cubitum mucum cubito abstergere, nimirum manibus mu-

to se emun-

ria, et salsugine oppletis. Pituita uesti illinas.) Inter gunt.

mucum et pituitam parum differentie est, nisi quod

mucum crassiores, pituitam fluidas magis sordes inter

pretantur. Catullus Poeta in Epigrammate ad Furia-

um discernit ea, atq; inter præcipuas mundicias retu-

lit, si absint sudor et salua.

B

3

Mu

DE CIVILITATE

Mucusq; & mala pituita nasi.

trophii. Græci modo μύζα, modo κόρυζα ē frigore desti-
lantem in nares humorem appellant, & ἀμύζορ ho-
minem mundas nares habentem, ἀπομύζιορ contra
sordidum. Strophiolis excipere.) Strophium & stro-
phiolum, sudarium & sudariolum, linteum & linte-
olum confundunt passim latini scriptores, pro eo quod
Græcis dicitur καψιδῳτίορ, apud Hesychium κα-
ψιδῳτίορ habetur non sine menda. Σφῳτίορ autem
ut indicant meliora Græcorum lexica, cinguli genus
est. Cum sonitu spirare naribus.) Et in naribus iracun-
diæ indicia esse Persiano illo probari poterit. Ira ca-
dat naso rugosaq; fanna. Animalia uehementer spiran-
tia iram concepisse, quotidiano experimento discimus.

Et Poeta de Equo classicum audiente.

Stare loco nescit, micat auribus & tremit artus

Collectumq; premens uoluit sub naribus ignem.

Vide plura in hanc sententiam apud Erasmus in Chi-
liadibus. Fames & mora, bilem in nasum conciunt, Si
modo fiat usu.) Nam stertentibus condonanda uenia.

onchus.

Ronchus autem uerbale est á ῥέγχο, quod est inter
dormiendum uocem emitto. Martialis libro tertio.

Nos accubamus, & silentium Ronchis

Præstare iussi nutibus propinamus.

piritosi.

Spiritosis.) Spiritosi sunt qui ob facultates naturales
læsas, frequentes trahunt spiritus, uocantur & suspi-
riosi, Græci ἀδύνατοι appellant. Orthopnoea

autem

MORVM PVERILIVM.

autem species est suspirij, quum nisi recta ceruice, ma Orthopa-
xinaq; difficultate spiritus trahitur, ab ὀρθοπ qd' cre- nota.
tum significat, & πνέειν spirare. Cornicinum est.)
Siquidem qui cornu canunt, Buccis cornu occupatis,
spiritum per nares ducere coguntur, Et Elephantu-
rum.) Autore Plinio libro II. Cap. 50. Elephas circa
nares ore ipso sternutamento similem elidit sonum,
per nares autem tubarum raucitati. Alibi idem autor
Elephantum proboscide spirare prodidit, quam ipse
manum uocat, Mandunt ore, inquit, spirant & bibunt
odoranturq; haud improprie appellata manu. Cri-
spare nasum apud Apuleium est, Horatius corrugare
nasum dixit, pro eo quod Græci μυκτηρίζειν in eodē
sensu dicunt. Persius hinc rugosam sannam finxit.
Quod autem naribus quempiam deridere possimus le-
ge prouerbum. Naso suspendere. Sensum auriū prorsus
auffert.) In sternutatione commouentur & pertur-
bantur organa aurium, sonitus quoq; maior est quam
quicquam audiatur. In oscitatione maxillæ diductæ au-
ditum comprehendunt, Lege Aristotelem problemate
uigesimo nono. et 44. sectione II. Alterum in ster-
nutamento.) Plinius lib. 8. Cap. 2, quo loco disquiri-
tum in medendo sit aliqua uis uerborum, inter alia et-
iam querit, cur sternutantes salutamus? Et mox adij-
cit. Aliquibus nomine quoq; consalutare religiosus
uideri.

Malas tingat natiuus & ingenuus pudor, nō

B 4 fucus

DE CIVILITATE

fucus aut ascititius color. Quanquā is quoq̃ pudor sic temperandus est, vt nec vertatur in improbitatē, nec adducat δυσωπίαρ aut stuporem, & quartū, vt habet prouerbiū insanīe gradum. Quibusdam enim hic affectus tam impotēs insitus est, vt reddat deliranti si millimū. Temperatur hoc malum, si puer inter maiores assuescat viuere, & comœdijs agēdis exerceatur. Inflare buccas fastus indicium est, easdem demittere, est animum despōdentis, alterum est Thraasonis, alterum ludę proadoris.

SCHOLIA.

Δυσωπίαρ Δυσωπίαρ.) Id est, inutilem & turpem pudorem Δυσωπίαρ ita Plutarehus πρὸς δυσωπίας describit, ὥς τὴν κατήφθαρ ὀριζονταί λυπῶ κατω βλέπερ ποιοῦσαρ ὅντω τὴν ἀχαιωτηλίας μεχρὶ τοῦ μηδὲρ ἀντιβλέπερ τοῖς θεομυθίοις ὑπερκουσαρ δισωπίαρ ὀνόμασαρ, Id est, quemadmo-

Malus pudor. Stupi finiant ita uerecundiam cum quispiam non audet in facie illorum quos oportebat respicere δυσωπίαρ nominarunt, uoce composita ex ὠπὴ aspectu, & δύς particula, quæ difficultatem notat. Et quartum, at habet prouerbiū, insanīe gradum.) Erasmus in Epistola quadam, de dysopia ita scribit, quo loco obiter huius prouerbij meminit. Nulla uitia grauiorem afferūt perniciem, quā quæ uirtutis specie fucantur. Quorū de gene-

MORVM PVERILIVM.

de genere est immodica uerecundia, quam Græci uocant δῦσωπία. Atq; hoc noxium germen optimis quibusq; ac generosissimis ingenijs potissimum innascitur, quod si ui tentes euellere, succedit aliud nocentius, si relinquas, multam malorum uim secū inuehit. Ceterum si cauta moderatione corrigas, optimus est innocentiae custos ac uirtutum omnium, uelut ornamētum. Et recte quidem Aristoteles negat pudorem esse uirtutem, sed in adolescentibus actionem probam, bonæq; spei indolem arguentem. Ita comicus ille senex Erubuit, salua res est. Verum is si immodicus sit, celat uicia, ne possint sanari, quemadmodum scripsit Flaccus. Incurata malus pudor ulcera celat. Et Plato censet hunc affectum largioribus inuitatiunculis excutendum. Obstupefacit ingenij uigorem, Vnde prisca primum insanæ gradum, quem gignere dicitur, strychnū drachmæ pondere potum, lufum pudoris uocauerunt: Nec rarum est cernere quosdam, huiusmodi pudore delirantes, ut mens abesse uideatur. Vide plura in Prouerbio. Strychnum bibit. Inflare buccas fastus indicium est. uel Suida teste, ἰνα τοὺς φουσκώντες ἐπὶ τῷ ὄσφραζόνω καὶ ὑπερστροφικῶ, Id est, Buccas inflantes, Inflare de arrogantibus, superbis & fastuosis dicitur. **Buccas.**

Os nec prematur, quod est metuentis alterius haliū haurire, nec hiet quod ē moriosum, sed leuiter osculantibus se mutuo labris coniunctum sit. Minus etiam decorū est sub-

B s inde

DE CIVILITATE

inde porrectis labijs veluti poppysinū facere,
quanquam id magnatibus adultis per mediā
urbem incedentibus condonandum est, illos
enim decent omnia, nos puerum formamus.

SCHOLIA.

ἡ μάμας = **hi.** Nec hiet, quod est morionum.) Græci omnes, stu-
pidos & Moriones μάμαcuthos vocare solent á Mam-
macutho quodam fatuitate sola nobilem, quem hiant e
semper ore fuisse ex Aristophane cognoscimus, nam
ille κελκινότα μαμάκυθορ, id est, hiantem mamacu-
thū facit. Porrectis labris ueluti poppysmum facere)
ὁ πύπυς = **α.** Poppysmus & poppysma, est proprie sibilus ille oris
& plausus manus concaue, qua leniter sonando, e-
quos indomitos mansuefacimus, πῦρ δὲ τὸ πονπύζου
quod est tenuissimam edere uocem & cum stridore
inflare labra. Est autem fictum á sono, sumiturq; quā-
doq; pro leniter inflare tibias calamosq; ac instar pu-
erorum arundine cantantiū sonare. Theocritus in ho-
deporico.

τί δ' οὐχ ἔτι σὺν κορυδαῶνι.

Ἀγχι σοὶ καλὰ μάς αὐλοῦ πονπύσδερ' ἔχοντι,

Id est.

An non cum Corydone.

Compositis satis est tibijs stridere Menalcas?

Vide Politiani miscellanea capite tricesimo secūdo.

Si fors urgeat oscitatio, nec datur auerti

aut

MORVM PVERILIVM.

aut cedere, strophio volauetegatur os, mox
 imagine crucis obfignetur. Omnibus dictis
 aut factis arridere stultorū est, nullis arridere
 stupidorū. Obscœne dictis aut factis arridere
 nequitia est. Cachinnus & immodicus ille to-
 tum corpus quatiens risus, quem ob id Græci
 στυγχεῖσιον, appellāt, nulli decorus est ætati,
 nedum pueritię. Dedecet autem quod quidā
 ridentes hinnitum edūt. Indecorus & ille, qui
 oris rictū late diducit corrugatis buccis, ac nu-
 datis dentibus, qui caninus est & Sardoni9 dā-
 citur. Sic autem vultus hilaritatē exprimat,
 vt nec oris habitum dehonestet, nec animum
 dissolutum arguat. Stultorum illæ voces sunt
 risu diffluo, risu dissilio, risu emorior, & si qua
 res adeo ridicula inciderit, vt volētibus eius-
 modi risum exprimat, mappa manuue tegē-
 da facies, Solum aut nullam euidentē ob cau-
 ssam ridere, vel stultitię tribuitur, vel insanie.
 Si quid tamen eiusmodi fuerit obortū, ciuili-
 tatis erit alijs aperire risus causssam, aut si nō
 putes proferendā, commentitium aliquid ad-
 ferre, ne quis se derideri suspicet. Superiori-
 bus dentibus labrū inferius premere inurba-
 num est, hic enim est minantis gestus, quem
 admodum & inferioribus mordere superius.
 Quin & labrorum oras lingua circumuoluta
 subinde

DE CIVILITATE

subinde lambere ineptum. Porrectioribus esse labris & velut ad osculum cōpositis, olim apud Germanos fuisse blandum indicant illorum picturæ, porrecta lingua deridere quendam scurrile est. Auersus expulso, ne quem conspuas aspergasue. Si quid purulētius in terram reiectum erit, pede vt dixi, proteratur, ne cui nauseam moueat. Id si non licet, linteolo sputum excipito. Resorbere saliuam inurbanum est, quemadmodum & illud quod quosdam videmus nō ex necessitate, sed ex vsu ad tertium quodq; verbū expuere. Quidam indecore subтусsiunt identidem inter loquendum, idque non ex necessitate, sed ex vsu, is gestus est mentientiū, & inter dicendum quid dicant comminiscuntur. Alij minus etiam decore ad tertium quodq; verbum eructant, quæ res si à teneris annis abierit in cōsuetudinem, hæret etiam in grandiore ætate. Idem sentiendum de screate, quibus nominibus à seruo notatur Terentianus Clitipho. Si tuslis vrgeat, caue ne cui in os tuscias, & absit ineptia clarius tussiendi quàm natura postulet. Vomiturus secede, nam vomere turpe est, sed ingluuie vomitum accersisse deformem est.

SCHOLIA.

Quem

MORVM PVERILIVM:

Quem ob id, *Græci*. Συγκρούσιον) Συγκρούσιος Risus Syn-
sonāt, si quis uerbū uerbo reddere tentet concussorius *crusius*.

Πρὸ τοῦ συγκρούου. De hoc risu sic in collecta-
neis *Dydimi* & *Tarrhai*. γέλῳ συγκρούσιῳ
ἄτακτῳ καὶ ἄκοσμῳ πρὸς οὐ τινες γελῶν-
τες τὰς χεῖρας ἢ τοὺς πόδας συγκρούοσι, id est,
Risus Synerusius incompositus & indecorus, quod
quidam inter ridendum manus aut pedes cocutiunt.
Hunc risum, & quemuis inornatum. *Catullus* in epa-
tum uocat, in Epigrammate ad *Egnatium*.

Nam risu inquit inepto, res ineptior nulla est,
Qui caninus est & *Sardonius* dicitur.) De hoc risu Risus Sar-
multa & doctissima *Erasmus* in *Chiliadibus*. Ceterū *donius*.
omnes quotquot hanc paræmiam exponunt, *Sardonij*
etymon etiā ἀπὸ τοῦ σεσηκέναι τοὺς ὀδόντας dedu-
cunt, hoc est, hiante & diducto ore dentes ostendere,
quales illi, qui fide, & non ex animo, sed προσποι-
τῶς rident. Talis *Eanica* meretriculæ apud *Teocri-
tum*, sic enim quæritur pastor *Idyllio* uicesimo quarto
καὶ τι σεσαρκὸς καὶ σαβαρόν μ' ἐγέλαξε,

Me simulare, Et fastu derisit.

A canibus ducta Metaphora, quibus hoc iræ indicium
est, nudare scilicet dentes. Stultorum ille uoces sunt,
risu diffuso.) Vide *Adagiorum Chiliades*. Emori risu.
Mappa manuue tegenda facies) Solent qui uehemen-
tius rident, quam compescere risum possint, Mappam
in ore ponere, *Horatius*.

Varius

DE CIVILITATE

Varius mappa compefcere rifum. Vix poterat.
Solut aut nullam evidentem ob cauffam.) Iuxta fenac-
rium illum Grecanicum.

Γελῶ δ' ὁ μωρὸς καὶ μὴ γέλοιοι Id est.
Ridet ftultus licet nil fit rifu dignum, Aperire rifus
cauffam.) Quemadmodum apud comicum Chremes
Menedemo fubiti fui cachinni cauffam interroganti
aperuit.

Chre. Aha. ha. he. Men. quid rififti? Chre.

Servi uenere in mentem calliditates Syri.

Labrum inferius.) Ineptum eft quod Grāmatici qui-
dam docent Labrum eſſe ſuperius, labium inferius, nā
contrarium non uno loco apud Plinium reperias, hoc
adiungere placuit, ut hic ceſſet διαβολή. Et inferius
mordere ſuperius.) Vide prouerbiū mordere labrum
Quin & labrorum oras.) Docet hoc turpe & inde-
corum eſſe. Quintilianus lib. II. Capite 3. Porrectio-
ribus eſſe labris.) Nec hic geſtus à Fabio probatur
libro eodem. Labra, inquit, & porriguntur male &
ſcinduntur, & aſtringuntur, & diducuntur, & den-
tes nudant.

Is geſtus eſt mentientium.) Vnde illud Apuleij in
Hippiam. Moram mendax expetit, tuſſit ergo Hip-
pias.

Et inter dicendum quid dicant comminiſcentium.)
Perplexitatis ſignum tuſſis eſt, probat hoc parœmia
quedam recentior, ſed quam uetuiſſimis non inique
compa-

MORVM PVERILIVM.

comparaueris, citatur in Didymi & Tharrei collecta
neis nec explicatur, Απορία ἁλ' του Βῆξ, id est, Hæ *Hæsitantia*
sitãtia cantoris tusfis. Quo significatur gestus is, qui cantor
frequens admodum inter cantores, nec eos bene exer- tusfis.
citatos esse solet, cum exhibitum animũ simulatione
tusfis reconcinnant. Notatur Terentianus Clitipho.)
est in Heautontimorumeno, ubi Syrus seruulus Cliti-
phonem monet, ne uitijs & malis gestibus quibus asue-
uit patre presente, amorem suum in Bachidem pate-
faciat, uerba Syri sunt.

Sed heus tu uidesis, ne quid imprudens ruas,
Patrem nouisti ad has res quã sit perspicax,
Ego autem te noui quã esse soleas impotens.
Inuersa uerba, euerfas cernices tuas.
Gemitus, screatus, tusfis, risus, abstine.

Dentium mundicies curanda est, verũ eos
puluisculo candidare puellarũ est. Sale aut a-
lumine defricare, gingiuę perniciosum. Idem
lotio facere Iberorum est. Si quid inhæsit den-
tibus, non cultello, non vnguibus, canum fe-
liumue more, non mantili eximendum est, sed
vel lentisci cuspide vel penna, vel ossiculis &
gallorum aut gallinarum tibijs detractis. Os
mane pura aqua proluere, & urbanũ est & sa-
lubre, subinde id facere ineptum. De linguę
ysu suo dicemus loco.

SCHOLIA.

Verum

DE CIVILITATE

Verum eos pulvisculo candidare.) Qualem scilicet miserat Calphurniano Apuleius, carmen quia lepidum est ad scribendum duxi ex Apologia magiæ.

Calphurniane salve properis uersibus
Misi ut petisti mundicias dentium.
Nitelas oris ex Arabicis frugibus,
Tenuem, candificum, nobilem pulvisculum
Complanatorem tumidula gingiuula,
Conuerritorem pridianæ reliquiæ,
Ne qua uisatur tetra labes sordium,
Restrictis forte si labellis riseris.

Dentifri- Sunt autem multa pulvisculorū genera ad hunc usum
ia varia. reperta, quale est quod ē cornu cerui exusto fit, apud Dioscoridem. Et pulvis pumicis apud Plinium, & alia multa. Sale aut alumie fricare gingiue perniciosum.) Sanis quidem gingiuis id admodum perniciosum est, sed affectis, medicaminis uice erit sal et alumen. Lege caput septuagesimū & septuagesimum septimum libri quinti apud Dioscoridem, & Plinium libri trigesimi primi capi. 9. Idem lotio facere Iberorum est.)

uerorum Testatur hoc Strabo Geographiæ suæ Lib. tertio, ubi
ordes. de Iberis scribit, sed quid nocebit ipsa Auctoris uerba

subscribere Η μὲν πρῶκεανίτις ἢ πρόσθος ἀμοιρεῖ διὰ τὰ ψυχρὰ δὲ ἄλλῃ τὸ πλέον, διὰ τὴν ὀλιγωρίαν τῶν ἀνθρώπων καὶ τὸ μὴ πρὸς διαγωγὴν ἀλλὰ μάλλον πρὸς ἀνάγκην καὶ ὁσμὴν ὁκρίωσθαι μετὰ ἔθους φάυλου ζῆρ ἢ μήτις οἶεται πρὸς

MORVM PVERILIVM.

πρὸς διαγωγὴν ἡμῶν, τοὺς οὐρολουμένους ἐν δεξιᾷ
 μὴν αἰεὶ παλαιουμένω καὶ τοὺς ὀδόντας σμικρο-
 μένους. Ὁ αὐτοὺς καὶ τὰς γυναικας αὐτῶν, κα-
 θάπερ τοὺς καντάβρους φασὶ καὶ τοὺς ὁμόρους
 αὐτοῖς. Hoc est, Quæ uero ad Oceanum uergit, &
 Borealis pars est, propter frigora rebus indiget. Re-
 liqua autem adhuc amplius, propter hominum incu-
 riam & negligentiam, & quod nullam institutionem
 amplexantes, feris affectionibus, pessimisq; moribus
 uitam ducunt. Nisi quispiam eos rectam uitæ institu-
 tum sequi putauerit, qui lauachra ex lotio in cloacis
 aliquamdiu retento sibi faciant. Quicq; sibiipsis suisq;
 uxoribus dentes ita candidant, quemadmodum & Can-
 tabros confinesq; illis gentes scititare fama est. Et
 Apuleius libro. i. apologiæ magiæ idem testatur. Nisi
 forte, inquit, in eo reprehendendus sum, quod Calphur-
 niano puluisculum ex Arabicis frugibus miserim, quæ
 multo æquius erat spurcissimo ritu Hiberorum, ut ait
 Catullus, sua sibi urina dentem, atq; ruffam pumicare
 gingiuam. Carmen scriptum est in Egnatium, quod ob
 elegantiam & Epigrammatis leporem totum adscri-
 bendum duxi.

Egnatius, quod candidos habet dentes,
 Renidet usquequaq; seu ad rei uentum est
 Subsellium, cum Orator excitat fletum,
 Renidet ille, seu pij ad rogem filij
 Lugetur orba, cum flet unicum mater.

C

Renidet

DE CIVILITATE

Renidet ille quicquid est, ubicunq; est,
 Quodcunq; agit, renidet, hunc habet morbum
 Neq; elegantem, ut arbitror, neq; urbanum.
 Quare monendus es mihi bone Egnati,
 Tu prater omneis une de capillatis
 Cuniculosæ Celtiberiæ fili
 Egnati, opaca quem bonum facit barba,
 Et dens Hibera defricatus urina,
 Si urbanus esses, aut Sabinus, aut Tyburs,
 Aut parcus Vmber, aut obesus Hetruscus.
 Aut Lanuinus accr atq; dentatus.
 Aut Transpadanus, ut meos quoq; attingam
 Aut quilibet qui pariter lauit dentes
 Tamen renidere usq; quaq; te nollem,
Nam risu inepto res ineptior nulla est,
 Nunc Celtiberus Celtiberia in terra,
 Quod quisq; minxit, hoc solet sibi mane
 Dentem atq; ruffam defricare gingiuam.
 Vt quo iste uester expolitior dens est,
 Hoc te amplius bibisse prædicet lotij.

Lentisci cuspide.) E lentisco frutice dentiscalpium
 entiscus. fiebat, fricandis & terendis dentibus & á cibo purgan-
 dis aptum. Dioscorides lib. primo capite septuagesimo
 septimo sic habet. τὰ δὲ ξυλάρια χλωρὰ ἀντὶ
 καλαμίδων πρὸς ἀφαιρῶν τῶν ὀδόντων σμήκει
 τοῦτους. Id est, Virides uero ligni particule, pro arū
 dimaceis cuspidibus, fricatione purgant dentes. Sole-
 bant

MORVM PVERILIVM.

bant autem lentisco candidare dentes, unde eos quibus plus satis comendi corporis studium erat, ΧΙΥΟΤΨΩ-
ΥΕΣ. Id est Lentisciuoros, uocabant, & prouerbum Lentiscum mandere, in eosdem, uide Chiliades. Vel penna.) ~~Cum deesset ueteribus e lentisco dentifricium, rubentibus pennis sordes exterebant.~~ Martialis libro Epigrammatum tertio.

Stat exoletus suggeritq; ructanti
Pennas rubentes, cuspidesq; lentisci.

Et in Apophoretis.

Lentiscum melius, sed si tibi frondea cuspis
Defuerit, dentes penna leuare potes.

Rusticanum est impexo esse capite, ad huc mundicies, non nitor puellaris. Absint sordes lendium & vermiculorū. Subinde scabere caput apud alios, parū decet, quemadmodum vnguibus reliquum fricare corpus sordidum est, præsertim si fiat vlu, non necessitate. Coma nec frontem tegat, nec humeris inuolitet. Subinde concusso capite discutere capillitiū lasciuiuentium est equorum. Cæsariem à frōte in verticem leua retorquere, parum elegans est, manu discriminare modestius. Inflectere ceruicem & adducere scapulas pigritiā arguit, resupinare corpus fastus indiciū est, molliater erectū decet. Ceruix nec in leuum, nec in dextrū vergat, hypocriticum enim, nisi col-

C 2 loquiū

DE CIVILITATE

loquium aut aliud simile postulet. Humeros oportet æquo libramine temperare, non in morem antennarum alterum attollere, alterum deprimere. Nam huiusmodi gestus in pueris neglecti, vertuntur in naturam, & corporis habitum præter naturam deformant. Itaque qui prædesidia collegerunt consuetudinem inflectendi corpus, sibi gibbum conciliant, quem natura non dederat, & qui deflexum in latus caput habere consueverunt, in eum habitum indurescunt, ut adulti frustra mutare nitantur. Siquidem tenera corpuscula plantulis similia sunt, quæ in quamcumque speciem furca funiculusve deflexeris, ita crescunt & indurescunt. Vtrumque brachium in tergum detorquere, simul & pigræ speciem habet, & furis, neque multo decetius est altera manu in ilia iniecta astare sedere, quod tamen quibusdam elegans ac militare videtur. At non statim honestum est quod stultis placuit, sed quod naturæ & rationi consentaneum est. Reliqua dicentur quum ad colloquium & conuiuium ventum erit.

SCHOLIA.

Non nitor puellaris.) Nec tales adolescentes uas
tes Sulmonensis ferre uult.

Sint procul a nobis iuuenes ut foemina comiti.

Fine

MORVM PVERILIVM.

Fine coli modico forma uirilis amat.

Non necessitate.) Necessitas est cum scabie mor-
boue aliquo locus affectus fricatur. Vbi enim dolemus,
ibi serc̃ & manum habere solemus. Resupinare cor-
pus fastus indicium.) Resupinare corpus est excurre- **Resupina-**
re thoracem & ut uulgo dicere solemus, protendere re.
pectus. Solent apud Veteres, qui deos precarentur, Adorantiũ
hoc pacto se resupinare, erecti stantes in summis digi- **gestus.**
torum pedibus. Martialis libro duodecimo.

Multis dum precibus Iouem salutat,

Stans summos resupinus usq; in ungues

Aethon in capitolio pepedit

Cervix nec in laeuum nec in dextrum uergat.) Hoc
est, quod dixit Fabius. Cervicem erectam esse opor-
tet, non rigidam, aut supinam, &c. Hypocriticum
enim.) Breuiatur nanq; sic cervix, & gestam quen-
dam humilem, atq; seruilem, & quasi fraudulentum
facit, cum se in habitum adulationis, admirationis &
meius fingunt. Hypocriticum autem omne uocamus
quod simulato animo fingitur. Humeros oportet equo
libramine.) Et hoc cum Quintiliani præcepto conue-
nit, qui humerorum alleuationem, atq; contractionem
ut indecentem uituperat. In morem antennarum.)

Antenna lignum est transversum e malo navis depen-
dens, cui alligatur uelum quam Græci κερῶνα uocāt **Antenna.**
id cornutum sonat, quod instar cornuum utrinq; exten-
sum sit. Appollonius, ὑπὸς σάκκος appellat, quod cru-
cis simi-

C 3

cis simi-

DE CIVILITATE

cis similitudinem omnimode referat. Itaq; qui prae de-
 fidia.) Medici gibbum hunc ἡθικόν, id est consuetu-
 dinariū uocant, quod non è natura sit, sed perversa &
 longa consuetudine concilietur. Siquidem tenera cor-
 puscule.) Non dissimilis est ab hoc simili, Plutarchi
 olis simili= ὁμοίωσις: καὶ καθάπερ τοὺς χάρσαντας οἱ γεωργοί
 τῶν φυτῶν παρτίθεασιν οὕτως οἱ νόμιμοι τῶν
 διδασκάλων ἐμμελῶς τὰς ὑποθηκὰς καὶ πα-
 νεσις παρτίγνυσιν τοῖς νέοις ἵνα δεθὰ τοῦτων
 βλασάνοι τὰ ἦθη. Hoc est, ut agricolae uallos fur-
 casq; apponunt plantulis, ut in rectitudinem exerceant
 sic qui instituit, addit monita & praeceptiones pueris
 ut recte crescant eorum mores. Et furis.) Fures nanq;
 apud nostrates manibus retro in tergum colligatis ig-
 nominiose sic ad supplicium educuntur.

Membra quibus natura pudorem addidit
 retēgere citra necessitatē procul abesse debet
 ab indole liberali. Quin ubi necessitas huc co-
 git, tamē id quoq; decēte verecundia faciē-
 dū est, etiam si nemo testis adsit. Nunquam
 enim nō adsunt Angeli, quibus in pueris gra-
 tissimus est pudicitiae comes custodiq; pudor.
 Quorum autē conspectum oculis subducere
 pudicū est, ea multo minus oportet alieno pre-
 bere contactui. Lotium remorari valetudini
 perniciosum, secreto reddere verecundum.
 Sunt qui precipiant ut puer cōpressis natib;
 ventris

MORVM PVERILIVM.

ventris flatum retineat. Atqui ciuile non est, dum vrbani videri studes, morbum accersere. Si licet secedere, solus id faciat. Sin minus, iuxta vetustissimum prouerbium. Tus si crepitu dissimulet. Alioqui cur non eadem opera precipiunt ne alium deiciant, quum remorari flatum periculosius sit quam alium stringere. Diductis genibus sedere, aut diuaricatis tibis distortisue stare, Thraionum est. Sediti cocant genua, stanti pedes, aut certe modice diducantur. Quidam hoc gestu sedent ut alteram tibiam altero genu suspendant, nonnulli stant de cussatim compositis tibis, quorum alterum est anxiorum, alterum ineptorum. Dextro pede in laeuum femur iniecto sedere, priscorum regum mos est, sed improbatus. Apud Italos quidam honoris gratia pedem alterum altero premunt, vnique propemodum insistent tibiae cicconiarum ritu, quod an pueros deceat nescio. Idem in flectendis genibus aliud apud alios decet dedecetque. Quidam utrumque pariter inflectunt, idque rursus alij recto corpore, alij non nihil incuruato. Sunt qui hoc ceu muliebri rati, similiter erecto corpore, primum dextrum incuruant genu, mox sinistrum quod apud Britannos in adolescentibus laudi datur. Galli modulato corporis circumactu dextrum duntaxat inflectunt

DE CIVILITATE

etunt. In his in quibus varietas nihil habet cū
honesto pugnans, liberum erit vel vernaculis
viri moribus, vel alienis obsequundare, quan-
do sunt quos magis capiūt peregria Incessus
nec fractus sit, nec præceps, quorum alter est
mollium, alterū furiosorum, nec vacillās, qd
ā Fabio improbatur. Nā ineptam in incessu
subclaudicationē Suiceris militibus relinqua-
mus, & ijs qui magnū ornamentum ducunt,
in pileo gestare plumas. Tāetsi vidimus Epi-
scopos hoc gestu sibi placere. Seditē pedi-
bus ludere stultorū est, quemadmodū & ma-
nibus gesticulari, parū integræ mentis indici-
um est.

SCHOLIA.

*Membra quibus natura.) Cicero Officiorum li-
bro primo, ubi decorū ā uerecundia tractat, sic de ue-
Verecūdia recundia inter alia sanctissime differit. Quæ autem
partes corporis, ad naturæ necessitatem datæ, aspectū
essent deformem habituræ, atq; turpem formam, eas
contextit atq; abdidit. Hanc naturæ tam diligentem fa-
bricam imitata est hominū uerecundia. Quæ enim na-
tura occultauit, eadem omnes, qui sana mente sunt, re-
mouent ab oculis, ipsiq; necessitati dant operam, ut
quām occultissime pareāt. Hactenus Cicero. Quin ubi
necessitas huc cogit.) Nil aliud Hesiodus, uersibus
suis de lotio reddendo significasse uidetur, quam uere-
cundiā*

cundiam liberali puero quam maxime seruandam esse
extant lib. secundo ἐργων.

μητ' ὅδ' ὅ μὴτ' ἐκ τῶς ὁδ' ὅ προβάδ' ὡς ἀνέστης
μηδ' ἀπογυμνωθεῖς. Hoc est,

Inq; uis extraq; uias caue feceris unquam

Progrediens lotium, uestis quoq; mēbra reuelet.

Lotium remorari.) Nam sic calculum gigni perhibent
medicorum filij. Morbum accersere.) Audi Coi senis
de crepitu sententiurum libro προγνώσεων secundo.

Si flatus sine crepitu sonituq; excernitur optimus. Me- Crepitus
lius tamen est, ut erumpat cum sonitu, quam si conda- retentus.
tur retineaturq;. Atqui adeo utile hic fuerit denotare

puorem, ut corpus redimas, ut consilio omnium medi
corum sic nates comprimas, quemadmodum apud E-

pigrammatarium Aethon, qui quamuis in sacro sibi
cauerit crepando, tamen compressis natibus Iouem sa-

lutat. Parasitica & illorum qui ad supercilium stant,
uox est, Didici comprimere nates. Tus si crepitum

dissimulare.) Tus si se simulant, qui pudoris gratia
nolunt crepitum audiri. Lege Chiliades, Tus si pro

crepitu. Quum remorari flatum perniciosius sit.) Ex
tant Nicarchi uersus Epigrammatum libro secundo

εἰς πρόβ' ὡς, quibus pestiferam retenti crepitus uim
describit, sed quia omnium manibus teruntur nō duxi Diuarias

adscribendos. Diuaticatis tibijs.) Diuaticatas tibias te tibie.
habent, ut ex Nonio scire datur, qui uitio nature ita

sunt pedibus discretis, ut eos in diuersum habeant sepa
ratos,

DE CIVILITATE

atos. Ammianus, arcus extensos brachijs diuaticis uocat. Fabius uaricare in hoc sensu utitur. Varicare supra modum in stādo deforme est, & accedente motu prope obscenum. Thrasonum est.) Militarem hunc gestum fortassis & Persius notauit, cum centuriones uaricosos uocat, non quod uarices habuerint, sed quia hoc gestu tanquam uaricibus affecti sibi placuerint. Quidam hoc gestu sedent.) Quos sic notat Quintilianus. Male etiam in sinistrum pedem insistentium, dexter aut attolitur, aut summis digitis suspenditur. Dextro pede in leuū femur.) Hunc gestum in Concilijs Ducum potestatumue, á maioribus damnatum, quod crederetur omnem actum impedire, Plinius scribit libro 28. capite sexto. Galli modulato corporis.) Hanc consuetudinem á maioribus tanquam per manus traditam Galli etiam nunc seruant, sed olus in alium usum, nimirum deorum adorationis, ut in Plinio legimus. Incessus nec fractus sit nec præceps) Cicero Officiorum lib. 1. Cauendum autem est, ne aut tarditatibus utamur in ingressu mollioribus, ut pompæ ferulis similes esse uideamur, aut in festinationibus suscipiamus nimias celeritates. Quæ cum fiunt, anhelitus mouentur, uultus mutantur, ora torquentur, ex quibus magna significatio fit, non adesse constantiam. Nec uacillans quod á Fabio.) Libro II. Cap. 3. Est & illa indecora in dextrum ac leuū latus uacillatio alterius pedibus insistentium.

In pilco

MORVM PVERILIVM.

In Pileo gestare plumas.) Autor est Varro, insignitos milites, in pileo pennas gestare solitos fuisse. Et apud Lucianum meretrix quædam milites descriptura, cristas quotientes & pugnas narrantes illos uocauit. Sedentem pedibus ludere. His notis sapiens Rex in parabolis dementem & insanum depinxit. Oculis inquit, annuit, signa dat pedibus, manibus gesticulatur, peruerso corde mala machinatur.

DE CVLTV.

In summa dictum est de corpore, nunc de cultu paucis, eo quod vestis quodammodo corporis corpus est, & ex hac quoque licet habitum animi conijcere. Quanquam hic certus prescribi modus non potest, eo quod non omnium par est vel fortuna, vel dignitas, nec apud omnes nationes eadem decora sunt aut indecora, potestremo nec omnibus seculis eadem placent displicentue. Vnde quemadmodum in alijs multis, ita hic quoque nonnihil tribuendum est, iuxta Prouerbiũ, *ὅμοιος ὃν ἡ ζωὴ*, atque etiam *καὶ ὁ*, cui seruire iubent sapientes. Est autem in hisce varietatibus, quod per se sit honestum aut secus, velut illa quæ nullum habent usum, cui paratur vestis. Prolixas trahere caudas in feminis ridetur, in viris improbatur, an Cardinales & Episcopos deceat, alijs æstimandum relinquo. Multitudo nunquam non probro data sunt,

DE CIVILITATE

sunt, tum viris tum foeminis, quandoquidem hic & alter vestis usus, ut ea tegat quæ impudice ostenduntur oculis hominū. Olim habebatur parum virile discinctū esse nunc idem nemini vitio vertitur, quod indusijs, subuculis, & caligis repertis tegantur pudenda etiam si diffluat tunica. Alioqui vestis breuior, quā ut in elinātū tegat partes, quibus debetur honos, nusquam non inhonesta est. Dissecare vestem amentium est, picturatis, ac versicoloribus uti, morionum est ac simiarum. Ergo pro modo facultatū ac dignitatis, proque regione & more adsit cultui mūdiciēs, nec sordibus notabilis, nec luxum aut lasciuiam, aut fastū præ se ferens. Neglectior cultus decet adolescētes, sed citra immūditiam. Indecore quidam intuscularū ac tunicarum oras aspergine lotij pingunt, aut sinū brachialiaque indecoro tectorio incrustant, non gypso, sed nariū & oris putuita. Sunt quibus vestis in alterū latus defluit, alijs in tergū ad ienes usque, nec desunt quibus hoc videatur elegans. Ut totum corporis habitum mundū & compositum esse decet, ita decet illum corpori congruere. Si quid elegantioris cultus dedere parētes, ne te ipsum reflexis oculis cōtemplare, nec gaudio gestias, alijsque ostentes, nam alterū simiarum, alterum pavonum

MORVM PVERILIVM.

tionum, mirentur alij tu te bene cultū esse ne
scias. Quo maior est fortuna, hoc ē amabilior
modestia. Tenuioribus in conditionis solatiū
concedendum est, vt moderate sibi placeant.
At diues ostentans splendorem amictus, alijs
suam exprobrat miseriam, sibiq; conflat in-
uidiam.

SCHOLIA.

Quod uestis quodammodo.) Lege Prouerbiū in
Chiliadibus. Vestis uirum facit. Habitum animi con-
tere.) Facit huc Accij illud apud Noniū, Discincta ue-
stis discinctus animus, ne nega. Νόμος καὶ χρόνος atq;
etiam καὶ ὥρα Id est, Legi & Regioni, & Tempori *Seruire Re-*
Consule Chiliades. Lex & Regio. Et, Nosce tempus *gioni &*
Citatur á Pindari interprete ex Antiphone senarius *Tempori.*
quidam, quem etiam inter Græcorū sententias offendi.

Νόμῳ ἐπεῖδαι τοῖσι μὲν ἄλλοις καλῶς
Id est, Leges suis regionibus proprias sequi pulchrum
Socrates ut autor est Laertius, tempori interdum ser-
uiens, uenustiori habitu amiciebatur, ut in Platonis sym-
posio ad Agathonem profectus, multum alioquin cir-
ca uestes negligens. Prolixas trahere caudas.) Moli-
tiem arguit huiusmodi uestis, unde mulieribus, utpote
mollihus frequentius apud autores adscribitur quā
uiris. Siquidem frequens est apud Homerum Epithe-
thon ἐλκεχιτῶνες. Atq; etiam cum uiros ut imbelles
& solutos, ἐλκεσιπῶλους uocat, ut Iliad χ. ubi
commune est & uiris & fœminis.

DE CIVILITATE

Ἀνδρόμαυ ἑώρας καὶ ἑωράδας ἐλκεσιπέπλους.

Multitia.

Vereor Troianos & Troianas uestes trahentes.

Quid dicam quod huiusmodi uestibus utentes ἀζώσας Id est, discinctos Grammatici appellant. Multitia nunquam non probro. Non constat inter Grammaticos de Multitia. Hic tunicas ē molli lana confectas, ab eo quod mulciantur, hoc est, eliciantur dici vult. Illi magis placet á mollicie deducere. Alius á mulcendo appellatas censet quod suauitate sua demulceant, & uestes é serico textas interpretatur. Sunt etiam quibus hæc bombicem coam significare uideantur, de qua Plin. lib. II. Cap. 22. Hoc certum est mollissimas fuisse uestes, mollibus quoq; gratissimas. Non enim Iuuenalis Satyra secunda tam acriter carpisset, nisi uiris indecora iudicasset.

**Discincti
male audie
ant.**

Sed quid non facient alij cum tu multitia sumas Cretice? Et mox. Quæro an deceant multitia? Alter uestis usus. Alter ut nos á tempestatibus, frigore & cæli iniuria defendat. Olim habebatur parum uirile. Male passim apud omnes Auctores ἀζώσοι, Hoc est, discincti audiunt, nunc enim mollis & soluti hominis indicium est, ut cum signum á discincto petereur, hoc est, molli Mœcenate, qui absente Cæsare eius munere fungebatur. Et Seneca in Epistola 115. testatur hunc solutis tunicis semper in urbē incesnisse. Nunc desidiosus & ignaui, hinc illuc apud Persium.

Non pudet ad morem discincti uiuere Nacæ.

Atq;

MORVM PVERILIVM.

Atq; adeo ignominiosum erat apud Veteres discinctū esse, ut duces delinquentes quandoq; milites hac ignominia affecerint. Quemadmodum D. Augustus, qui pro delictis milites discinctos ante pretorium per totum diem stare iubebat. Hæc Lucullus in fugitivos quosdam Milites animaduertit, ut Auctor est Plutarchus in vita illius.

ΑΤΙμίαν τίναν τοῖς φεύγουσι νενομῖς μένλω προσέβαλε κελεύσας ἐν χιτῶσιν ἀζώσις ὠρύξαι δώδεκα πωδῶν ταφρόν ἐφεσῶτων καὶ θεωμένων πῶν ἄλλων στρατιωτῶν. Hoc est, Ignominia quadā

quā excogitauerat fugitivos affecit, cogens eos in tunicis discinctis uallum duodecim pedum fodere, inspicientibus & astantibus alijs cōmilitonibus. Adde quod Romani uictos & quos captiuos ducebant, discinctos sub iugum transire cogebant. Id memini me legere apud Festum Pompeium in dictione iugum. Alioqui uestis breuior.) Horatius in uestibus quoq; mediocritatem laudat. Non enim placet Malthinus tunicis demissis, neq; iterum is qui inguen ad obscœnum subductus erat. Ciceroni etiā mediocritas hæc optima est.

Alterum Simiarum est.) Mirum est quam hoc animal gaudeat ad humanum exornari morem. Alterum est Pauonum.) Plinius lib. 10. Capite 20. In his Pauo Pauo laudatum genus, cum forma tum intellectu eius & gloria, datus. Gemmantes laudatus expandit colores aduerso maxime sole, quia sic fulgentius radiant. Singul. umbræ quosdam

DE CIVILITATE

dam percussus ceteris, qui in opaco clarius micant,
conchata querit cauda, omnesq; in acervum contrahit
pennarum, quo spectari gaudet oculos. Et Ouid.

Laudatas ostendit avis Iunonia pennas.

Sibi cōflat invidiam. Ostentabat et suos ευανθῶς ac
preciosas uestes apud Athenienses diues ille Luciani-
cus in Nigrino, sed audi quibus scommatibus exceptus
a ciuibus est, ἥδην ἔα inquit, καὶ πότις ὁ τάως οὐ-
τὶ τὰ χαρὰ μητρὸς ὅστις αὐτοῦ, et cetera, Id
est, iam Ver est et unde nobis Pavo hic? Et fortasse
matris suæ uestis est.

DE MORIBVS.

IN TEMPO.

Quoties fores tēpli præteris, nudato capi-
te ac modice flexis genib9 ad sacra verso vul-
tu, Christum diuosq; salutato, Idē & aliās fa-
ciendū, siue in vrbe, siue in agris, quoties oc-
currit imago Crucis. Per eādem sacrā ne tran-
sieris, nisi simili religione saltem breui præcati
uncula Christū appelles, idq; reiecto capite,
& vtroq; genu flexo. Cum sacra peraguntur
totum corporis habitū, ad religionem decet
componere. Cogita illic præsentem Christum
cum innumeris angelorū millibus. Et si quis
regem hominem alloquuturus circumstante
procerū corona, nec caput aperiāt, nec genu
flectat, nō iam pro rustico, sed pro infano ha-
beretur

MORVM PVERILIVM:

beretur ab omnibus, quale est illic opertū habere caput, erecta genua, vbi adest Rex ille regū immortalis & immortalitatis largitor, vbi venerabundi circumstant ætherei spiritus. Nec refert, si eos nō videas, vident illi te, nec minus certum est illos adesse, quam si videres eos oculis corporeis. Certius em̄ cernunt oculi fidei, quā oculi carnis. Indecentius etiam est quod quidam in templis obambulant, & Peripateticos agunt. Atqui deambulationibus porticus & fora conueniunt, non templa, quæ sacris concitiōibus, mysterijs, ac deprecationi dicata sunt. Ad concionantem spectet oculi, huc attentę sint aures, huc inhiat animus omni cū reuerentia, quasi non hominem audias, sed Deum per os hominis tibi loquentē. Quū recitatur Euangelium assurge, & si potes ausculta religiose. Quū in Symbolo canitur, & homo factus est, in genua procūbe, vel hoc pacto te submittēs in illius honorē, qui semet pro tua salute, quū esset supra omnes cœlos, demisit in terras, quū esset Deus, dignatus est homo fieri, vt te faceret Deū. Dum peraguntur mysteria, toto corpore ad religionē composito ad altare versa sit facies, ad Christū animus. Altero genu terrā contingere, erecto altero cui leuus innitatur cubitus, gestus est im-

D

piorum

DE CIVILITATE

piorum militū, qui Domino IESV illudentes dicebāt. Ave Rex Iudeorum. Tu demitte utrūq; reliquo etiam corpore nōnihil inflexo ad venerationē. Reliquo tempore aut legatur aliquīd ē libello, siue precularum, siue doctrinē salutaris, aut mēs cœleste quippiā meditetur. Eo tempore nugas obgannire ad aurem vicini, eorum est, qui non credunt illic ad esse CHRISTVM, huc illuc circumferre vagos oculos, amentium est. Existima te frustra templum adisse, nisi inde melior discesseris, puriorq;.

SCHOLIA.

Quoties fores templi.) Tanta ueteribus sacrarum ueneratio erat, ut Apuleius, homo ā nostra religione multum alienus, Aemilianum quendam rideat, quod fana deorum dearumq; pratergrediens, nunquam ā ciuibus suis uisus esset deos salutare, sed nephas habuerit orandi gratia manuum labris adinouere. Peripateticos agunt.) περιπατητικοὶ (ut Hammonius Aristoteles categoriarū interpres scribit) διὰ τοιαυτὴν αἰτίαν οὕτως ἐλέγοντο Πλάτων γὰρ γυμνασίας ἐνεκεν περὶ πατῶν ἐποίητο τὰς πρὸς τοὺς ἐταίρους σχολασίας ὅν Αἰστωτέλης διαδεξάμενος ἐχέ πλὴν ἐκ τοῦ ἀσκήσεως ἥτοι τοῦ συμβεβηκότος ἐπωνυμίαν. Hoc est, Peripatetici hanc ob causam ita dicuntur. Plato exercitationis causa obambulans sic ad discipulos uerba faciebat, cui succedens Aristoteles ex ipsa re

ipsa re, aut quia successor erat cognomen hoc obtinuit. Est itaq; agere Peripateticum huc illucq; deambulare. Gestus est impiorum militum.) Extat apud *Mattheum* cap. uigesimoseptimo.

DE CONVIVIIS.

In conuiujs adsit hilaritas, absit petulãtia, non nisi lotus accumbe, sed ante prelectis vnguibus ne quid in his hereat sordidũ dicariscq; *συποκόνδυλος*, ac prius clam reddito lotio, aut si res ita postulet, exonerata etiã aluo, & si forte strictius cinctum esse cõtingat, aliquantulũ relaxare vincula consultum est, qd̃ in accubitu parum decore fiat. Abstergens manus simul abijce quicquid animo ægre est. Nam in conuiuio nec tristem esse decet, nec contristare quenquam. Iussus consecrare mensam, vultum ac manus ad religionem compo-
nito, spectãs aut conuiuij primariũ, aut si fors adest, imaginem Christi, ad nomẽ IESV matrisque virginis, utrũq; flectens genu. Hoc muneris si cui alteri delegatũ fuerit, pari religione tum auscultato, tum respondeto. Sedis honorem alteri libenter cede, & ad honoratorem locum inuitatus, comiter excusa, si tamẽ id crebro serioque iubeat aliq; autoritate pre-
ditus, verecunde obtempera, ne videare prociui præfractus. Accumbens vtrancq; manũ

DE CIVILITATE

super mensam habe, non coniunctum, nec in quadra. Quidam enim indecore vel vnā, vel ambas habent in gremio. Cubito vel vtroque vel altero inniti mentē, senio morboue lassus cōdonatur, idem in delicatis quibusdam aulicis qui se decere putant quicquid agūt, dissimulandū est, non imitandum. Interea cauendum, ne proxime accumbenti cubito, neu ex aduerso accumbenti pedibus sis molestus. In sella vacillare & nūc huic nunc alteri nati vicissim insidere, speciem habet subinde vētris flatū emittentis, aut emittere conantis. Corpus igitur equo libramine sit erectum. Mantile si datur aut humero sinistro, aut brachio laeuo imposito. Cū honoratioribus accubiturus, capite pexo, pileum relinquito, nisi vel religionis mos diuersum suadeat, vel alicuius auctoritas precipiat, cui nō parere sit indecorū. Apud quasdam nationes mos est, vt pueri stantes ad maiorū mensam capiant cibum extremo loco, reiecto capite. Ibi ne puer accedat nisi iussus, nec hercat vique ad cōuiuij finē, sed sumpto quod satis ē, sublata quadra sua flexo poplite salutet cōuiuas, precipue qui inter cōuiuas est ceteris honoratior. A dextre sit poculum & cultellus escarius rite purgatus, ad laeuam panis. Panē vna vola pressum, summis digitis

MORVM PVERILIVM.

digitis refringere, quorundam aulicorum de-
 litias esse finito, tu cultello seca decenter, nō
 vndiq; reuellens crustum, aut vtrinq; resecās,
 delicatiorum hoc est. Panem veteres in omni-
 bus conuiujs ceu rem sacra religiose tracta-
 bant, vnde nūc quoq; mos relictus est, eū for-
 te delapsū in humum exosculari. Cōuiuium
 statim ā poculis auspicari potiorum est, qui bi-
 bunt non quod sitiāt, sed quod soleant. Nec
 ea res solum moribus est inhonesta, verumeti-
 am officit corpori valetudini. Nec statim post
 sumptā ex iure offam, bibendum, multo mi-
 nus post lactis esum. Puero sæpius quam bis,
 aut ad summum ter in cōuiuiο bibere, nec de-
 corum est nec salubre. Semel bibat aliquādiu
 pastus de secūdo missu, præsertim sicco, dein-
 de sub cōuiuij finem, idq; modice sorbendo,
 non ingurgitando, nec equorum sonitu. Tum
 vinum, tum cereuisia, nihilo minus quam vi-
 num inebriās, vt puerorum valetudinem læ-
 dit, ita mores dedecorat. Aqua feruidę cōue-
 nit etati, aut si id nō patitur, siue regionis qua-
 litas, siue alia quæpiam causa, tenui cereuisia
 vtitor, aut vīno nec ardenti, & aqua diluto.
 Alioqui mero gaudentes hæc sequuntur præ-
 mia, dentes rubiginosi, genę defluentes, oculi
 lusciosi, mētis stupor, breuiter senium ante se-

D 3 nectam

DE CIVILITATE

nectam. Antequam bibas præmāde cibum, nec labra admoueas poculo, nisi prius mātīli aut linteolo absterfa, præsertim si quis suū poculum tibi porrigit, aut vbi de cōmuni bibitur poculo. Inter bibendū intortīs oculis alios intueri illiberale est, quemadmodū & cōconiarū exemplo ceruicem in tergum reflectere, ne quid hereat in imo cyatho parū est liberale. Salutantē poculo resalutet comiter, & admotīs labris cyatho, paululum libans bibere se simulet, hoc ciuili nugoni satis erit. Qui si rusticius vrgeat, polliceatur se tum responsurum, quum adoleuerit.

SCHOLIA.

Non nisi lotus accumbe) Antiquitus enim ut auctor est Plutarchus in Symposiacis, inter res sacras habebatur mensa, & non tumultuante, sed religione quadam, ad conuiuium accedebant lotis manibus, non aliter, quā ad sacrum epulum. Dicarisq; *ῥυποκόνοδ' υ= λ@.*) Erasmus in Chiliad. *ῥυποκόνοδ' υλορ* à Græcis vocari docet, hominem sordidū & impendio parcum, cōflata dictione à *ῥύπος*, quod sordes eas significat, quæ in summis unguibus digitorum colliguntur, & *κόνοδ' υλος* articulum digitorum. Quasi ob auaritiā ne tantillum sumptus faciat, ut tonsori det nummulum, qui repurget ungues. Talis Plautinus Euclio, sed hic tamen totondit, nisi quod præsemina collegit & abstulit

MORVM PVERILIVM.

abstulit. Aliquantulum relaxare uincula.) Stobæus ex Platone apud Iberos hoc non licuisse scribit. Vbi & mulieres & pueri zone mensuram habebant, quâ si eorum uenter capere nequibat, magno uitio & probro dabatur. Idem apud Gallos solitum fieri Strabo docet libro quarto. Interea cauendum ne proximo.) Notat hoc nomine conuiuiam quendam Martia. lib. 3.

Iacet occupato galbanatus in lecto.

Cubitifq; trudit hinc & inde conuiuias.

Panem ueteres.) Hinc frequens hoc Epithethon ἱερὸς ἄρτος, id est, sacer panis apud poetas. In humum exosculari.) Fortassis & hoc à ueteribus originem habet, qui illa, quæ à mensa in terram caderent, dijs inferis sacra putabant. Conuiuium statim à poculis.) Plinius lib. uigesimotertio capite primo. Vinum ieiunos bibere nouitio inuento inutilissimum est; Et lib. decimoquarto capite uigesimosecundo. Idem hoc notat alibi. Vino deberi scribit, quod ante cibum homines & quod soli animalium non sitientes bibimus: Tum uinum tum cereuisia.) Plato hanc ob causam libro de Republica secundo omnem uini usum pueris interdixit. Aqua feruida conuenit etati.) Vtpote potus saluberrimus & optimus, testis Plinius lib. decimoquarto capite uigesimosecundo. Alioqui mero gaudentes.) Vide Plinium libro eodem. Antequam bibas.) Ne dicaris cum Glaucio Plutarchi ἄγστον πρὶν πίνειν Id est, panem bibere.

D 4

Quidam

DE CIVILITATE

Quidam vbi vix bene confederint, mox manus in epulas coniiciunt. Id luporum est, aut eorum qui de chytropode carnes nondum immolatas deuorāt, iuxta prouerbiū. Primus cibum appositum ne attingito, non tātum ob id quod arguit auidum, sed quod interdū cū periculo coniunctū est, dum qui feruidum inexploratū recipit in os, aut expuere cogitur, aut si deglutiāt adurere gulā, vterq; ridiculus æque ac miser. Aliquantisper morandum, vt puer assuescat affectui temperare. Quo consilio Socrates ne senex quidem vnquā de primo cratere bibere sustinuit. Si cum maiorib9 accumbit puer, postremus, nec id nisi inuitat9 manum admoſcat patinē. Digitos in iussulēta immergere agrestiuū est, sed cultello fuscinaue tollat quod vult, nec id ex toto eligat disco, quod solēt liguritores, sed quod forte ante ipsum iacet, sumat, qd' velex Homero discere licet, apud quē creber est hic versiculus.

Οἶδ' ἐπ' οὐείαθ' ἐτοῖμα προκείμενα χεῖρας ἱάλλοι.

Id quoq; si fuerit insigniter elegās, alteri cedat, & quod proximum est accipiat. Vt igitur intemperantis est in omnes patinē plagas manum immitere, ita parū decorum patinam inuertere, quo veniāt ad te lautiora. Si quis aliquid porrexerit elegantiorē, pręfatus excusatiuncula

fatiunculā recipiat, sed resecta sibi portiuncu-
 la reliquū offerat ei qui porrexerat, aut pro-
 xime assidenti cōmunicet. Quod digitis ex-
 cipi non potest, quadra excipiendum est. Si
 quis ē placenta vel artocrea porrexerit aliqd,
 cocleari, aut q̄dra excipe, aut cocleari porre-
 ctū accipe, & inuerso in quadrā cibo, coeclare
 reddito. Si liquidius est quod datur gustādum
 sumito, & coeclare reddito, sed ad mantile ex-
 tersum. Digitos vinctos vel ore prēlingere, vel
 ad tunicā extergere pariter inciuile ē, id map-
 pa potius aut mantili faciendū. Integros bo-
 los subito deglutire ciconiarum est, ac bala-
 tronum. Si quid ab alio fuerit resectū, inciuile
 est manum quadramue porrigere, priusquam
 ille structor offerat, ne videre prēripere, qd'
 alteri paratū erat. Quod porrigitur, aut trib9
 digitis, aut porrecta quadra excipiendum. Si
 quod offertur nō congruit tuo stomacho, ca-
 ue ne dixeris illud Comici Clitiphonis, Non
 possum pater, sed blande agito gratias. Est
 enim hoc vrbanisimum recusandi genus. Si
 perstat inuitator, verecunde dicito aut non
 cōuenire tibi, aut te nihil amplius requirere.

SCHOLIA.

Id Lūporum est.) Hoc est uoracius, sic enim παγο-
 μωκῶς gulosos appellamus. Qui de Chytropode.)

D 5

Hoc

DE CIVILITATE

Hoc prouerbium solet dici in homines īntempestiue
gule. Lege plura in Chiliadibus. Quo consilio Socra
tes ne senex quidem.) Proditam est Socratem nunquā
de primo cratere bibere solitum, sed secundo seruire
fitim. Vide Prouerbiū Ἀγαθοῦ ἀμυνίστα. Οἷδ' ἐπὶ
ὀνείαθ'.) Id est. Hi quidem in cibos coctos & apposi
tos manus mittebant, ἄλλωγ.

Appositasq; citis escas manibus rapiebant.

Multis in locis carmen hoc apud Homerum extat,

Ac Balatronum.) Γανεὼνες ἱ, & Ὑπαιρέτης,

Horatiano carmine nobiles sunt. Caue ne dixeris illud
Comici.) Est in Heautontimorumeno.

Discenda est ā primis statim annis secādi
ratio, non superstitiosa, quod quidam faciūt,
sed ciuilis & commoda. Aliter enim inciditur
armus, aliter coxa, aliter ceruix, aliter crat̄,
aliter cap⁹, aliter phasian⁹, aliter pdix, aliter
anas, de qua re sigillatim præcipere, vt proli
xum sit, ita nec opere preciiū. Illud in vniuer
sum tradi potest Apitiorum esse, omni ex par
te quicquid palato blanditur abradere. Abs
te semesa alteri porrigere, parum honesti mo
ris est. Panem prærosū iterum in ius immer
gere rusticanum est. Sicut & cibum mansum
faucibus eximere, & in quadrā reponere, in
elegans. Nam si quid forte sumptum est quod
deglutiri

Generated on 2025-05-23 15:31 GMT / <https://hdl.handle.net/2027/ien.35552000251362>
Public Domain / http://www.hathitrust.org/access_use#pd

liter,

DE CIVILITATE

liter, quā mox (vt aiunt) abducendi in carcerem, Latronū est ea tubercinatio. Quidam tantū simul in os ingerunt, vt vtrinq; ceu folles tumeant buccę, alij mādendo diductu labiorum sonitum edunt, porcorum in modū. Nonnulli vorandī studio, spirant etiam nariabus quasi p̄focandi. Ore pleno vel bibere, vel loqui, nec honestū est, nec tutum. Vicissitudo fabularū interuallis dirimat perpetuum esum. Quidā citra intermissionem edunt bibuntue, nō quod esuriant sitiantue, sed qđ alioqui gestus moderari non possunt, nisi aut scabāt caput, aut scalpant dentes, aut gesticulentur manibus, aut ludant cultello, aut tussiant, aut screent, aut expuāt. Ea res ā rustico pudore profecta, nonnullam insanīę speciem habet. Auscultandis aliorum sermonibus fallendum est hoc tēdij, si nō datur oportunitas loquēdi. Inciuile est, cogitabundum in mensa accumbere. Quosdam autem videas adeo stupētes, vt nec audiant quid alijs dicatur, nec se comedere sentiāt, & si nominatim appelles, velut ē somno excitari videātur. Adeo totus animus est in patinis. Inurbanum est oculis circūactis obseruare quid quisq; comedat, nec decet in quenquā conuiuarum diutius intentos habere oculos, Inurbanius etiam trāserim

MORVM PVERILIVM.

uersim hircus intueri, qui in eodē accūbunt latere: inurbanissimū, retorto in tergum capite cōtemplari, quid rerum geratur in altera mensa. Effutire si quid liberius inter pocula dictū factumue sit nulli decorum est, nedum puero. Puer cum natu maioribus accumbēs nunquam loquatur, nisi aut cogat necessitas, aut abs quopiam iuuiletur. Lepide dictis modice arrideat, obscœne dictis ne quando arrideat, sed nec frontē contrahat, si præcellit dignitate qui dixit, sed ita vultus habitū tēperet, ut aut nō audisse, aut certe nō intellexisse videatur. Mulieres ornat silentiū sed magis pueritiam.

SCHOLIA.

Apitiorum esse.) Marcus Apitius, unus & præcipuus inter procures gula, & ut Plinius ait, ad omnem luxum ingenio mirus. Romæ tempore Tiberij uixit, scientiam popinæ professus auctore Seneca. Hic, ut legimus in Suida, ἐπ' ἀσωτία καὶ πολυτελείᾳ ἰκανὰς μυριάδας ἀργυρίου κατέλωσε εἰς τὴν γαστέρα. Hoc est, in luxu & in sumptuositate maximam argenti uim absumpsit. A quo Prouerbiū, Apitiæ cœnæ. Vide Cælium Rhodginum Libro quinto, Capite trigésimo. Canibus alienis.) Sunt quibus nunquam cœnare foris placeat, nisi & umbram & canem secum abducant, hos Theophrastus impudentes uocat, quo

DE CIVILITATE.

quo loco imprudentiam depingit, καὶ προσκαλέσας
 μὲν τὸν ἀκόλουθον δίδναι ἀπὸ τοῦ τραπέζης
 κρέας καὶ ἄριστον καὶ ἑωῦν ἀκούοντων πάντων
 ἔνωχ' ἔτιμι, Id est, ad coenam uocatus affecit porri-
 gere carnem & panem, quem ē mensa omnibus inspi-
 cietibus tollens, comede dicit charissime. Latronum
 est ea tubercinatio.) Ex Apuleio hoc sumptum uideri
 posset qui libro Metamorphoseon sexto de latro-
 nibus ita narrat. Ecce confecto nescio, quo graui præ-
 lio, latrones adueniunt onusti, prandioq; raptim tubur-
 cinato, ut aiebant, proficisci gestiunt. Est autem tubur-
 cinare raptim manducare. Teste Nonio.

Inciuile est cogitabundum in mensa accumbere.)
 Cicero in Officijs. Tanta uis est & loci & temporis
 ut si quis cum caussam sit acturus, in itinere, aut in am-
 bulatione secum ipse meditetur, aut si quid aliud atten-
 tius cogitet, non reprehendatur. At hoc idem si in
 conuiuiο faciat inhumanus uideatur inscitia tempo-
 ris. Transuersim hircus intueri) Vergiliana imita-
 tio in Palæmone. Transuersa tumentibus hircus.

Mulieres ornat silentium.) Teste Sophole in Aia-
 ce masticho. γυναιξὶ κόσμος σιγῇ φέρει, Id est,
 Mulieribus ornatum adfert silentium. Sed magis pue-
 ritiam.) Non enim abs re dictum est ab Euripide.

Νέω δ' σιγᾶν μᾶλλον ἢ λαλᾶν πρέπει, Id est
 Iuueni tacere plus decet, quam sæpe loqui.

Quidā respondent priusquam orationem
 finierit

MORVM PVERILIVM.

finierit qui compellat, ita sepe fit, vt aliena re
spondens sit risui, detq; veteri locum prouer-
bio, ἄμας ἀπῖτερ Docet hoc Rex ille sapien-
tissimus, stultitiæ tribuens respondere prius-
quam audias, non audit autem qui non intel-
lexit. Si minus intellexit percontatē paulis-
per obticescat, donec ille quod dixit spōre re-
petat. Id si nō facit, sed respōsum vrget, blan-
de veniam pręfatus puer, orat vt quod dixe-
rat dicat denuo. Intellecta percōtatione pau-
lulū interponat moræ, deinde tum paucis re-
spondeat, tum iucunde In conuiuio nihil effu-
tiendum, quod obfuscet hilaritatem. Absen-
tium famā ibi ledere piaculum est. Nec cui-
quā illic suus refricandus est dolor. Vitupera-
re quod appositū est, inciuilitati datur, & in-
gratum est conuiuatori. Si de tuo prębetur
conuiuium, vt excusare tenuitatē apparatus
urbanum, ita laudare aut cōmemorare quan-
ti singula constiterint, insuaue pfecto condi-
mentum est accumbentibus. Deniq; si quid ā
quoquā in conuiuio fit rusticius per imperiti-
am, ciuilitate dissimulandum potius quā irri-
dendū. Decet compotationem libertas. Tur-
pe est, sub dium, vt ait Flaccus, rapere, si quid
cui super coenā excidit incogitantius. Quod
ibi fit diciturue, vino inscribendū, ne audias

DE CIVILITATE

μισὼ μνάμονα συμπόταν. Si conuiuium erit
 quam pro puerili etate prolixius, & ad luxum
 tendere videbitur, simul atque senseris naturę
 factum satis, aut clam, aut veniã præcatus te
 subducito. Qui puerilem etatem adigunt ad
 inediam, mea quidem sententia insaniūt, ne-
 que multo min9 ij qui pueros immodico cibo
 diffarciunt. Nam vt illud debilitat teneri cor-
 pusculi viriculas, ita hoc animi vim obruit.
 Moderatio tamen statim est discenda. Citra
 plenam saturitatem reficiendū est puerile cor-
 pus, magisque crebro quam copiose. Quidam
 se saturos nesciunt, nisi dum ita distentus est
 ventriculus, vt in periculū veniant ne dirum-
 patur, aut ne per vomitum reiiciant onus.
 Oderunt liberos qui illos etiam num teneros
 cœnis in multam noctem productis perpetuo
 sinunt assidere. Ergo si surgendū erit a pro-
 lixiore conuiuiō, quadram tuā cum reliquijs
 tollito, ac salutato qui videtur inter cōuiuas
 honoratissimus, mox & alijs simul, discedito,
 sed mox rediturus, ne videre lusus aut alteri
 us parum honestæ rei gratia te subduxisse.
 Reuersus ministrato si quid operit, aut reue-
 renter mensę assistito, si quis quid iubeat ex-
 pectans. Si quid apponis aut submoues, vide
 ne cui vestē iure perfundas, Cadelam emuna-
 cturus

MORVM PVERILIVM.

curus, prius illam è mensa tollito, quodq; emunctum est, protinus aut harenæ immergi to, aut solea proterito, ne quid ingrati nidoris offendat nares. Si quid porrigis infundisue, læua id facias caueto. Iussus agere gratias, cōpone gestus, paratum te significans donec silentibus conuiuiis dicendi tempus adfuerit. Interim vultus ad conuiuium præidentem reuenter versus sit & constanter.

SCHOLIA.

Ἀμας ἀπὸ τῶν) Id est, falces petebam, alius forte non intelligens, negabat se habere ligonem, respondens quod nihil ad rem attineret, consule Chiliades. Docet hoc Rex ille sapientissimus.) Prouerbiorum decimo octauo. Sub dium, ut ait Flaccus.) Est apud Horatium Libro Primo Odarum camine uigesimo octauo, in quo Bacchum alloquitur, non uelle se secreta eius in vulgum referre.

Non ego te candide Bassareu

Inuitum quatiam, nec uarijs obsita frondibus

Sub dium rapiam.

Bassareus, Bacchus dicitur à uestibus bacchantium mulierum in Thracia, quas βαροῦρας appellabant, teste Hesychio. μισῶ μνάμονα συμπότῃν.) Id est odi memorem compotorem. Dorica dialecto pro μισῶ μνήμονα συμπότῃν. Solet dici in illos, qui amici

E

corum

DE CIVILITATE

eorum dicta liberius inter conuiuandum max eliminant, hæc enim non oportet proferre, imo ne omnino quidem reminisci. Pindarus uates in Nemæis hymno decimo, sympodium silentio gaudere cecinit, *ἡσυχίᾳ ὁ δὲ φίλῃ μὲν συμποσίῳ*. Et Stobæus in collectaneis, Titulo de abstinentia & temperantia ex Antisthene refert, Baccho hoc est, conuiuorum præsidii *νόσθηκα & λήθας*, Id est, ferulam & obliuiones propterea consecratas, tanquam non opportunum mensæ delictorū remitti. Et Pindarus hymno primo Olympiorum. Tantalum tantas pœnas pati autumat, quod deorum mysteria inter conuiuandum dicta, euulgaue-
rat. Hoc & docet Galli Epigrammatarij carmen quod in imaginem Tantali scriptum est, cuius duos postremos uersus adscribere non absurdum existimo.
*Πίνε λέγει τὸ τόξον καὶ ὄσγ' ἵα μάνθανε σιγῆς
Οἱ γλώσσι προπετῆς τὰντα κολαζόμεθα*
Hæc pictura monet, legum bibe docte docendi
Garrulus hæc pœna est afficiendus homo.

Moderatio statim discenda est.) Vide Gellium Capit. 19. Libro 4. Et apud Ciceronem optimum est præceptum Catonis. Tantum cibi & potionis adhibendum ut reficiantur uires, non opprimantur. Phocillides etiam Poeta sanctissimus modum hic probat.

Μέτρω μὲν φαγέειν καὶ πίνειν καὶ μυθολογεῖν.
Edere mensura & bibere ac tu fare memento.

De con-

MORVM PVERILIVM.

DE CONGRES- SIBVS.

Si quis occurrerit in via, vel senio veneran-
dus vel religione reuerēdus, vel dignitate gra-
uis, vel alioquī dignus honore, meminerit pu-
er de via decedere, reuerenter aperire caput,
nonnihil etiam flexis poplitibus. Ne vero sic
cogitet, quid mihi cum ignoto, quid cū nihil
vnquam bene de me merito? Non hic honos
tribuit hominī, non meritis, sed Deo. Sic De-
us iussit per Salomonem, qui iussit asurgere
cano. Sic per Paulū qui presbiteris duplica-
tum honorem pręcipit exhibere, in summa,
omnibus pręstare honorem quibus debetur
honos, complectens etiam Ethnicum magi-
stratū, & si Turca quod absit, nobis imperet,
peccaturi simus, si honorē Magistratui debi-
tum illi negemus. De parētibz interim nihil
dico, quibus secundū Deum primus debetur
honos. Nec minor pręceptoribus, qui mentes
hominum quodāmodo dum formant, gene-
rant. Iam & inter equales illud Pauli locum
habere debet, honore inuicem pręuenientes.
Qui parem aut inferiorem honore pręuenit
non ideo fit ipse minor, sed ciuiliior, & ob id ho-
noratior. Cum maioribus reuerenter loquen-
dum & paucis, cū æqualibus amanter & co-

E 2 miter

DE CIVILITATE

miter . Inter loquendum pileum leua teneat',
 dextera leuiter admota vmbilico, aut, qd' de-
 centius habetur, pileum vrraque manu iuncta
 suspensum, pollicibus eminentibus, tegat pu-
 bis locum. Librum aut galerum sub axilla te-
 nere rusticius habetur. Pudor adsit, sed qui de-
 coret, non qui reddet attonitum . Oculi spe-
 ctet eum cui loqueris, sed placidi simplicesq',
 nihil procax improbumue præ se ferentes .
 Oculos in terram deijcere, quod faciunt cato-
 blepæ, male conscientiae suspicionem habet.
 Transuersim tueri, videtur auersantis . Vul-
 tum huc illuc voluere, leuitatis argumentum
 est. Indecorum est interim vultum in varios
 mutare habitus, vt nunc corrugetur nasus, nunc
 contrahatur frons, nunc attollatur superciliũ
 nunc distorqueantur labra, nunc deducatur os,
 nunc prematur, hæc animum arguunt Protei
 similem Indecorum & illud, concusso capite
 iactare comam, sine causa tussire, screeare quæ-
 admodũ & manu scabere caput, scalpere au-
 reis, emũgere nasum, demulcere faciem, qd'
 est veluti pudorẽ abstergentis, suffricare occi-
 pitiũ, humeros adducere, quod in nonnullis
 videmus Italii. Rotato capite negare, aut re-
 ducto acceriere, & ne persequar oĩa, gesti-
 bus ac nutibus loqui, vt virũ interdum dece-
 at, pue-

MORVM PVERILIVM.

at, puerum minus decet. Illiberale est iactare
brachia, gesticulari digitis, vacillare pedibus,
breuiter non lingua, sed toto corpore loqui,
quod turturum esse fertur, aut motacillarum
nec multum abhorrens à picarum moribus.
Vox sit mollis ac sedata, nō clamorosa quod est
agricolarū, nec tam pressa, vt ad aures eius
cui loqueris non perueniat. Sermo sit non
preceps, & mentem precurrent, sed lentus &
explanatus. Hoc etiam naturalem battarismum,
aut hæsitantiā, si non in totum tollit
certe magna ex parte mitigat, quā præcipita-
tus sermo multis vitium cōciliet, quod non
dederat natura. Inter colloquēdum subinde
titulum honorificum eius quem appellas repe-
tere ciuilitatis est. Patris ac matris vocabulo
nihil honorificentius nihil dulcius, Fratris so-
rorisue nomine nihil amabilius. Si te fugiūt
tituli peculiare, oēs eruditi sint tibi præcep-
tores obseruandi, omnes sacerdotes ac mo-
nachi, reuerendi patres, oēs æquales, fratres
& amici, breuiter omnes ignoti domini, igno-
te domine. Ex ore pueri Iupiter auditur ius-
iurandum, siue iocus sit, siue res seria. Quid
enim turpius eo more, quo apud natiōes quas-
dam ad tertium quodque verbū deierant et-
etiam puellæ, per panem, per vinū, per cande-

E 3 lam

DE CIVILITATE

lam per quid non? Obscenis dictis nec lingua
 uam præbeat ingenuus puer nec aures accō-
 moder. Deniq; quicquid inhoneste nudatur
 oculis hominū, indecenter ingeritur auribus.
 Si res exigat, vt aliquod membrū pudendum
 nominetur, circumitione verecunda rem no-
 tet. Rursus si quid inciderit, quod auditori
 nauseam ciere possit, veluti si quis narret vo-
 mitū aut latrinam, aut oletum, præfetur ho-
 norem auribus. Si quid refellendū erit, caue
 dicat, haud vera prædicas, præsertim si loqua-
 tur grādiori natu, sed præfatus pacem, dicat,
 mihi secus narratum est a tali. Puer ingenuus
 cum nemine cōtentionem suscipiat, ne cum
 equalibus quidem, sed cedat potius victoriā,
 si res ad iurgiū veniat, aut ad arbitrum pro-
 uocet. Ne cui se præferat, ne sua iactet, ne cu-
 iusquam institutum reprehēdat, aut vllius na-
 tionis ingenium more sue suggillet, ne quid ar-
 cani creditū euulget, ne nouos spargat rumo-
 res, ne cuius obtrectet famē, ne cui pbro det
 vitium natura insitum. Id enim non solum
 cōtumeliosum est & inhumanum, sed etiam
 stultum, veluti si quis luscū appellet luscum,
 aut loripedem, loripedem, aut strabum, stra-
 bum, aut nothum nothum. His rationibus
 fiet, vt sine inuidia laudē inueniat, & amicos
 pareat

MORVM PVERILIVM.

paret. Interpellare loquentem antequam fabulam absoluerit, inurbanū est. Cum nemine similitatem suscipiat, comitatem exhibeat omnibus, perpaucos tamen ad interiorem familiaritatem recipiat, cosque cum delectu. Ne cui tamē credat quod tacitum velit. Ridiculum enim est ab alio silentij fidem expectare, quam ipse tibi nō prestes. Nullus autem est adeo lingue continentis, vt non habeat aliquem, in quem transfundat arcanum. Tutissimum autem est nihil admittere, cuius te pudeat si proferatur. Alienarū rerum ne fueris curiosus, & si quid forte cōspexeris audierisue, fac quod scis nescias. Literas tibi non oblatas limis intueri parum civile est. Si fors te presente scrinium suū aperit aliquis, subducito te. Nam inurbanum est inspicere, contrectare aliquid inurbanius. Item si senseris inter aliquos secretius oriri colloquiū, submoue te dissimulanter, & in eiusmodi colloquiū ne temet ingeras non accersitus.

SCHOLIA.

Vel senio uenerandus..) iuxta præscriptum illud
Græcorum.

Αἰδοῖσθαι πολιορκητοῦ ἔκεις δὲ γέγονε τῇ
ἑδρῇ καὶ γούρῳ πάντων Id est.
B 4 Τη κακῇ

DE CIVILITATE

Tu canos uenerare senes, cede honoribus atq;
Sedibus his.

Sic per Paulum.) Prima Timothei quinto. Illud Pauli locum habere.) Ad Romanos capite duodecimo.

Librum aut galerum sub axilla.) Horatius libro Epistolarum primo. Vinnio cuidam negocium dat præferendorum suorum librorum ad Augustam, sed hoc mandato.

Simul ac perueneris illuc,

Sic positum seruabis onus, ne forte sub ala

Fasciculum portes librorum, ut rusticus agnū &c.

Quod faciūt Catoblepæ.) De hac bestia ita Plinius libro octauo, Capite uigesimo primo. In Æthiopia fons est, nigris, iuxta hunc fons appellatur Catoblepas, modica alioquin, cæterisq; membris inærs, caput tantum prægraue egre ferens, id deiectum semper in terram. Habet autem hoc animal ex ipsa re nomen, nam Græcis κατώ deorsum & ad terram uersus significat, βλέπειν uero uidere. Protei similem.) De Proteo lege quartum librum Georgicon & quartum ὀδυσσεύς Homericæ. Turturum esse fertur.) Turtures etiam postica parte loquaces, ut testantur collectanea adagiorum Græca, & Erasmus in Chiliadibus. Motacilla auicula notissima caudam semper quatiens, σείοντα à Græcis appellatur. Battarismum.) Id est, balbutiem & hesitantiā impedimentumq; lingue, ἀπὸ τοῦ βαττίζειν quod

MORVM PVERILIVM.

quod est balbutire, uide Chiliades. Sed cedat potius uictoriam.) Consultius erit hoc, taceo prudentius, si Euripidis credendum est uersibus, quos citat Plutarchus.

~~Διοι λεγαυδίοιρ θατέρου θυμου μένου
ομη ένύπειναι τοίς λόγοις σοφώτερον~~

Hoc est, Duobus contendentibus altero irato, qui non repugnat uerbis est prudentior. Ne cui tamen credat, quod tacitum esse uult.) Nihil enim difficilius ut dicere solitus Aristoteles, quam σιωπᾶν ἂν δὲ μὴ λέγειν, Id est, Tacere, quæ non oportet dicere.

DE LVSIV.

In lusibus liberalibus adsit alacritas, absit peruicacia rixarum parens, absit dolus ac mendacium. Nam ab his rudimētis proficiscitur ad maiores iniurias. Pulchris vincit qui cedit contentioni, quam qui palmam obtinet. Arbitris ne reclamita. Si cum imperitiis cer tamen est, possisq; semper vincere, non nunquam te vinci patere, quo ludus sit alacrior. Si cum inferioribus luditur, ibi te superiorem esse nescias. Animi causa ludendum est, non lucri gratia. Aiunt puerorum indolem nufquam magis apparere, quàm in lusu, Si cui ad dolos, ad mendaciū, ad rixam, ad iram, ad violentiam, ad arrogantiam propensius inge-

E s nium

DE CIVILITATE.

nium, hic emicat naturæ vitiū. Proinde puer ingenuus nō minus in ludo quā in conuivio sui similis sit.

SCHOLIA.

In Lusibus liberalibus.) Id est, honestis. Aiunt puerorum indolem nusquam magis.) Putat & hoc Quintilianus Libro Primo Capite quarto, Mores quoq;, inquit, inter ludendum simplicius se detegunt. Neq; adeo puerorum mentes solum in ludicris perspicuantur, verum etiam lufos viros, quales intus sunt, aperit, & tanquam conspiciendos præbet, testantur hoc Epigrammate quodam Græci, quod quia ἐπιγραμματικώτατον, Hoc est, lepidissimum est, meminimus & adscripsimus, quibus autem hæc Græcorum rapsodia stomachum facit, consilio nostro transmittat.

Εὐόμῳ καὶ τῇ δὲ παρ' εὐλαίῳι τραπέζῃ
παίγνια κινῆσις τὸρπνὰ βολοκτυπίῃς
μήτε δὲ νικῆσας μεγαλίζω μήτ' ἀπολαφθεῖς
ἀχρυσὼ πλὴν ὀλίγῳ μεμφόμῳ βόλιδ' αἰ
καὶ ῥ' ἐπὶ σμικροῖσιν ὁ διαφαίνεται ἀνδρὸς
καὶ κύβ' ἀγέλα βένθ' ἐχεφροσύνης.

Quæ sic ruditer transcripta sunt.

Nostra placent dum mensa loquax, abacoq; delectat.

Rem gerere, & iactus ludere multiplices.

Si superas gloriare caue, si victus abibis,

Non

MORVM PVERILIVM.

*Non doleat, talis nec maledic leuibus,
Rebus in exiguis animus cognoscitur, omne
Ingenium mentis parua tabella notat.*

DE CVBICVLO.

In cubiculo laudatur silentium & verecundia. Certe clamor & garrulitas indecora est, multo magis in lecto. Siue cum exuis te, siue cum surgis, memor verecundię, caue ne quid nudes aliorum oculis, quod mos & natura te adum esse voluit. Si cum sodali lectum habes communē quietus iaceto, neque corporis, iactatione vel teipsum nudes, vel sodali detractū pallijs sis molestus. Priusquam reclines corpus in ceruical, frontem & pectus signa Crucis imagine, breui precatiuncula temet Christo commendans. Idem facito quum mane primū temet erigis, ā precatiuncula diem aspiciens. Nō enim potes ab omīne foeliciore. Simul ac exoneraueris alium, ne quid agas, nisi prius lota facie, manibusque, & ore proluto. Quibus contingit bene nasci, his turpe est generi suo non respondere moribus. Quos fortuna voluit esse plebeios, humiles, aut etiā rurestres, his impensius etiā adnitendum est, vt quod fors inuidit, morum elegantia pensent. Nemo sibi parentes aut patriā eligere potest.

D'E CIVILITATE

potest, at ingenium moresq; sibi quisq; potest fingere. Colophonis vice addam præceptumculā, quæ mihi videtur propemodum primo digna loco. Maxima ciuilitatis pars est, quū ipse, nusquā delinquas, aliorum delictis facile ignoscere, nec ideo sodalem minus habere charum, si quos habet mores inconditiores. Sunt enim qui morum ruditatem alijs compēscent dotibus. Neque hæc ita præcipiuntur, quæ si sine his nemo bonus esse possit. Quod si sodalis per inscitiam peccet in eo sane, quod alicuius videtur momenti, solum ac blande monere ciuilitatis est.

Hoc quicquid est muneris HENRICE fili charissime, vniuerso puerorum sodalitia per te donatum esse volui, quo statim hoc congiario simul & commilitonū tuorum animos tibi concilies, & illis liberaliū artium ac morum studia commendes. Præclaram indo-

lem tuā IESV benignitas seruare dignetur, semperq; in melius proue-

here. Datū apud Friburgum Brisgoiæ, Mensæ

Martio. ANNO

X X X.

Scholia

DE CIVILITATE

SCHOLIA.

At ingenium.) Hoc est quod dixit Tullius, Ipse autem quam personam gerere uelimus, á nostra uoluntate proficiscitur.

Colophonis uice addam. Id est, tanquam rem maxime necessariam. Vide Prouerbiu, Colophonem ad didit. Maxima ciuitatis pars est.) Non retinentur amici, nisi eorum mores ac errata tolerare sciamus, quare docte sanè ut omnia præceptum est á Græcis, Οἴλου πρόωπος γίνωσκε μισήσῃς δὲ μὴ. Qui senarius ita ὧ τοῖς Porphyrius uersus est. Mores amici noueris non oderis. Et Horatius non uult amicum qui non uitia cum uirtutibus æquo libramine examinet. Ideo autem uitij amicorum debemus ignorare, ut illi uicissim nostra ferre discant. Vitij enim nemo sine nascitur. Optimus ille est qui minimis urgetur. Hoc quicquid est) ἐπίλογος est commentarioli. Hoc congiario simul) Congiarium dicebatur quod ab Imperatoribus liberalitatis causa, & ultra solitum stipendium, militibus ab imperatore dabatur, quo sibi eorum animos, tanquam auctorio quodam conciliarent. Herodianus, λαμπράς καὶ μεγαλοφρόνας ἐπιδόσεις uocat, id transpositum splendoris & magnificas additiones sonat. Et huc usq; Scholia nostra in usum puerorum quorundam tumultuarie adiecta protraximus, semper & libentes emendaturi, si quid uarietate iudiciorum desideretur.

FINIS.

DE CIVILITATE

Μνημοσύνης ἡρώ ζῴως ἔριγδούποιο θυγατέρες
 Μοῦσαι προρίδες μεγαλῶνυμοι ἀγλαόφημοι
 Θνητοῖς οἷσκε παρῆτε ποθενόταται πολύμορφοι
 Πάσῃ παιδείῃ ἀρετῇ μὲνῶσαι ἄμεμπτον
 ὄρεπτεσσι ψυχῇς διανοίας ὀρθοδότησαι
 καὶ νοῦ εὐδωάτοισι καθηγῆτασαι ἄνασαι
 Αἱ τελευτᾶς θνητοῖς ἀνεδείξατε μουσιπολεύτους
 κλείω τ' εὐτερπη τε θάλαϊα τε μελπομένη τε
 τὸρπιχορι τ' ἔρατώ τε πολύμνιαι τ' οὐρανίη τε
 καλλιοπη ξὺν μητρὶ ἡρώ εὐδωάτη θεᾷ ἄγνῃ
 Ἀλλὰ μολῶτε θεαὶ μῦσαισ' πολυπόικιλοι ἄγναί
 Ἐν κλειαρζήλος τ' ἔρατὸρ πολύμορμον ἀγνωσσαι

IN MUSAS ORA PHEI HYMNVS.

Pierides Musæ, celeberrima turba tonantis.
 Mente satæ memori, quarum undiq; nomina clarent
 O suaves hominum genijs, uotiq; uocata
 Supplicibus, uario præsentés numine, adeste.
 Munera uestra deæ uirtus & gloria uerax
 Quasq; artes agit humanæ uis feruida mentis.
 Vos animi dulces etiam ueneramur alumnas
 Asternum recti quibus inscuiſtis amorem
 Vestro animi uegetæ seruantur munere uires,
 Vos operosa Deum primæ solenniæ culta
 Fecistis tacita, sacrorum iussa docentes

Cleioῦ

MORVM PVERILIVM.

Cleioq; Euterpeq; Thaleiaq; Melpomeneq;
Terpsichoreq; Eratoq; Polymniaq; Vraniaq;
Calliope, & tu magnipotens, castissima mater
Laudem, uirtutis decus immortale, fauete
Multiplici uenerando modo pia numina uati.

L I P S I Æ.

EXCVDEBAT NICOLAUS
FABER.